

SAVAŞ HABERCİLİĞİNDE HAVA ARACI KULLANIMININ SİMÜLASYON VE PANOPTİKON KAVRAMLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Sabri Bahadır BAKIRTAŞ¹

Öz

Günümüzde gökyüzünden çekilmiş görüntüler, savaş haberciliğinde sıklıkla kullanılan medya içerikleri olarak yayınlanmaktadır. Bu olgunun teknik boyutu, gökyüzünden görüntü kaydeden hava araçlarının teknolojik gelişimine dayanmaktadır. Silahlı insansız hava aracı (SİHA) gibi söz konusu araçların pek çoğu, görüntü kaydetmenin yanı sıra savaş operasyonlarında saldırı görevini üstlenen araçlardır. Hava aracının görüntü kaydetme, gözetleme, askeri operasyon gerçekleştirme şeklindeki çok işlevselliği, bu araçların medya, politik iktidar, askeri stratejiler bağlamında birbiri ile bağlantılı etkilere sahip olmasına neden olmaktadır. Askeri operasyonlarda kullanılan hava araçlarından ve savaş sonrası çekim yapan sivil hava araçlarından elde edilen görüntüler, yüksek irtifadan kuş bakışı açı ile çekilmiş küçültücü kompozisyonlara sahip oldukları için medyada savaşın algılanış biçiminde birtakım değişikliklere yol açmaktadırlar. Minyatürleşmiş görüntüler, savaşın ve yıkımın tepeden bakan bir gözle algılanmasına neden olmaktadır. Savaşın kamuoyundaki algılanış şekli, savaş politikasını sürdürmek niyetindeki siyasi yapılar tarafından dikkate alınmaktadır. Açıklanan nedenlerle, görüntü kaydetme yeteneğine sahip hava araçlarının savaş haberciliğindeki ve savaş politikalarındaki işlevleri önem kazanmaktadır. Çalışmamızda açıklanan olgular, hava araçlarının işlevleri ve bu araçlardan elde edilen görüntülerin özellikleri olmak üzere iki grupta incelenmiştir. İşlevsel incelemede, Michel Foucault'nun panoptikon kavramına başvurulmuştur. Görüntülerin özellikleri ve medyadaki etkileri konusunda Jean Baudrillard'ın Simülasyon kavramına başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Panoptikon, Simülasyon, Hava Araçları, Emperyalizm, Savaş Haberciliği.

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 03.06.2022- Kabul Tarihi: 05.12.2022

Bakırtaş, S. B. (2022). "Savaş Haberciliğinde Hava Aracı Kullanımının Simülasyon ve Panoptikon Kavramları Bağlamında İncelenmesi". Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), Sayı 12, s. 123-152.

EXAMINATION OF AIRCRAFT USE IN WAR JOURNALISM IN THE CONTEXT OF SIMULATION AND PANOPTICON

Abstract

Today, images taken from the sky are published as media content frequently used in war reporting. The technical aspect of this phenomenon is based on the technological development of aerial vehicles that record images from the sky. Many of these vehicles, such as the armed uncrewed aerial vehicle (SİHA), undertake the attack task in war operations and record images. The multi-functionality of the aircraft in the form of image recording, surveillance, and military operations causes these vehicles to have interrelated effects in the context of media, political power, and military strategies. Images obtained from aircraft used in military operations and civil aircraft shooting after the war have diminutive compositions taken from high altitudes with a bird's eye view, causing changes in how the war is perceived in the media. Miniaturized images cause war and destruction to be perceived from above. The way the public perceives the war is taken into account by the political structures that intend to continue the war policy. For the reasons explained, aircraft functions capable of recording images in war reporting and war policies gain importance. The cases described in our study were examined in two groups: the parts of the aircraft and the features of the images obtained from these aircraft. Michel Foucault's concept of panopticon was used for the functional analysis, and Jean Baudrillard's concept of Simulation was used for the features of images and their effects in the media.

Keywords: Panopticon, Simulation, Aircraft, Imperialism, War Reporting

Giriş:

21.Yüzyılda teknolojinin geldiği aşama itibariyle, gökyüzünden görüntü alma imkânı veren çeşitli mekanizmalar geliştirilmiştir. İlk örnekleri standart kameraların uçak, helikopter gibi hava araçlarına dahil edilerek kullanılması durumuyken, insansız hava araçlarının geliştirilmesiyle birlikte yapısı gereği görüntü alma yeteneğine sahip, pilotsuz ve kameramansız araçlar ortaya çıkmıştır. Bu araçlar arasında sayılabilecek drone ve siha-lar (silahlı insansız hava aracı) sahip oldukları imkanlar nedeniyle savaş alanlarında haber görüntüsü kaydetmek maksadıyla kullanılabilirler.21.Yüzyılda özellikle orta doğuda meydana gelen savaş ve benzeri olaylar, yoğunlukla yerleşim yerlerinin savaş alınana döndüğü ve çatışmacı güçlerin uzun süreli çarpıştığı harabeye dönmüş şehirlerde gerçekleşmekte, güvenlik ve geniş çaplı görüntü elde edebilme kriterleri nedeniyle şiddetin aktif olarak ortaya çıktığı bölgelerde özellikle havadan görüntü alma yaklaşımı tercih edilmektedir. Diğer yandan pek çok havadan çekilmiş görüntünün haber aracı olarak kullanılan dronelardan değil asli görevi saldırı operasyonu yapmak olan sihalardan geliyor olması, söz konusu hava aracının sadece görüntü kaydeden ve haber ileten bir makine olarak irdelenemeyeceğini göstermektedir. Bu karmaşık olgu, savaş haberciliğinde medyada yayınlanan görüntülerinin sadece bir haber üretme eylemi neticesinde oluşturulmadığını, havadan görüntü alabilme teknolojisinin habercilik dışında başka bağlamlarda işlevlerinin olduğunu kanıtlamaktadır. Bu hususlar doğrultusunda yapılacak bir inceleme, konunun farklı perspektiflerde değerlendirilmesini

gerekli kılmakta ve havadan görüntü alma teknolojisinin farklı tiplerdeki araçlarla yapılabilmesi sebebiyle, eylem çerçevesinde bir kavramsallaştırmayı gerekli kılmaktadır. Çalışmamız drone ve insansız hava araçlarının elde ettiği görüntüleri merkeze alan bir değerlendirme olsa da uçak ve uydu teknolojisi de yarattıkları etkiler dolayısıyla aynı bağlamda değerlendirilebilirler. Bu doğrultuda, bahsi geçen hava aracı hakkındaki yorum diğer tiplerdeki hava araçlarına da gönderme yapmakta, hepsini kapsayan bir kavram olarak Michel Foucault'nun panoptikon kavramına atıfla "uçan panoptikon" nitelemesi önerilmektedir. Olgunun çok boyutlu yapısı gereğince çalışmamız, hava araçlarından elde edilen görüntüleri yapısal bir çözümlemeyle analiz etmekle birlikte diğer bir ekseninde bu araçların savaşta kullanılmasının etkilerini emperyalizm, iktidar tahakküm, tehdit ve hegemonya bağlamlarında irdelemektedir. Çalışmada tercih edilen teorik yaklaşımlar iki eksenli olup, bu iki ekseninde görüntülerin medyadaki sunumu Jean Baudrillard'ın düşünceleri ile, görüntüyü çeken araçların kişiler ve toplumlar üzerindeki etkileri ise Bertrand Russell ve Michel Foucault'nun düşünceleri ile açıklanıp, tartışılmaktadır.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden "Çok Modlu Eleştirel Söylem Analizi" (Multimodal Critical Discourse Analyse, MCDA) yöntemi kullanılmıştır. MCDA'nın gelişim süreci, söylem analizi yöntemine dayanmaktadır. Söylem analizi yöntemi Michel Foucault tarafından bilginin, iktidar ilişkileri üretmekteki rolünü deşifre etmeye yönelik olarak söylemlerin barındırdığı anlam örüntülerini ve bu söylemlerin üreticisi iktidar aygıtı kurumların oluşturduğu düşünce kalıplarını incelemeye alan bir yaklaşım olarak geliştirilmiştir(Sallan Gül ve Kahya Nizam,2021:189-190).Söylemlerin toplumdaki iktidar ilişkileri dahilinde ortaya çıkan egemen görüşler olduğu, bu egemen görüşlerin ortak kodlar ile belirginleşen bilgi kümeleri olarak analiz edilebileceği var sayılır. Bir metin, ortak kodları taşıdığı ölçüde söylemsel anlamları içinde barındırmakla birlikte; söylemsel anlamlar metni aşan ve metni üreten egemen görüşler olarak toplumsal iletişimin her alanına yayılmıştır. Söylem analizi neticesinde, egemen görüşü örgütleyen ortak kodların neler olduğu, nasıl temsil edildiği ve bu kodları üreten iktidar öznelerinin ekonomi-politik çıkarları, kodlar dahilinde toplumsal yapının nasıl şekillendirildiği, iktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğu ve hangi tip öznelliklerin kurgulandığı araştırılır (Şahin, 2017).Eleştirel söylem analizi yöntemi Norman Fairclough tarafından benzer bir çizgide, toplumsal söylemlerin egemen ideolojik yargıların taşıyıcı olabilmesi bağlamında dile yönelik çözümlenmeler olarak kullanılmıştır (Şah, 2020:212).Teun Van Dijk tarafından haber metinleri gibi kitle iletişim araçları vasıtasıyla aktarılan söylemlerin barındırdığı alt metin çözümlenmelerine yönelik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yönteminde belirli kriter ve kodlar doğrultusunda, bir söylemin barındırdığı vurgulama/önemsizleştirme, özneleştirme/nesneleştirme, suçlama/aklama gibi eksenlerin (yeniden)ürettiği iktidar ilişkileri, dünya görüşleri, stereotipler ve meşrulaştırmalar analiz edilmektedir (Van Dijk,2009).Eleştirel söylem analizi yöntemi ortaya çıktığı paradigma içerisinde, sözel ve yazılı dil ile aktarılan ifadelerin barındırdığı anlam örüntülerini, ideolojik mesajları, göstergibilimsel kodları analiz etmeye yönelik bir yaklaşım sunmaktayken, medya metinlerinin karmaşık yapısı gereğince görüntülerin, müziğin, montaj efektlerinin de anlam taşıyıcı unsurlar olarak incelenmesi ile çok modlu bir perspektif sunma yönünde geliştirilmiştir. Metin bileşenlerinin çok modlu perspektiften

incelenmesi gerektiği yaklaşımını ortaya koyan öncü düşünürlerden Gunther Kress ve Bob Hodge'nin *Social Semiotics* (1988) adlı çalışmalarında, medya metnindeki görüntü, ses, sözel yapı gibi farklı katmanların ayrı ayrı değerlendirilmesine yönelik "mod" kavramını geliştirmişlerdir. Sonrasında Gunther Kress ve Theo Van Leeuwen, *Multimodal Discourse* (2001) adlı çalışmalarında mod kavramı üzerinden yöntemsel bir yaklaşım olarak "multimodality" kavramını önererek, "Çok Modlu Eleştirel Söylem Analizi" (Multimodal Critical Discourse Analyse) yöntemini tasarlamışlardır.

Bu çalışmada başvurulmuş olan çok modlu eleştirel söylem analizinde oluşturulan kod ve kriterler, incelenen konunun teorik seviyede simülasyon ve panoptikon kavramları çerçevesinde yorumlanmasına yöneliktir. Yapılan analiz neticesinde hakkında sonuca varılmak istenen araştırma soruları şunlardır:

1-) Savaş haberciliğinde hava araçlarıyla üretilmiş görüntüler ve bu görüntülerin dahil olduğu haber metinleri, içerikte temsil edilen olguyu simülasyon kavramı bağlamında soyutlaştırmakta mıdır?

2-) Görüntülerin üretilmesinde ne gibi ortak özellikler bu soyutlaşmaya yol açmaktadır?

3-) Savaş haberciliğinde kullanılan hava araçlarının ne türden "panoptikon" işlevleri vardır?

4-) Savaş haberciliğinde kullanılan hava araçlarının "panoptikon" işlevleri, bu araçlarca üretilmiş görüntülerin kompozisyonunda simülasyon etkisi yaratmakta mıdır?

Araştırma soruları 4 temel hipoteze dayanılarak oluşturulmuştur:

H.1. Savaş haberciliğinde kullanılan ve askeri operasyon yeteneği olan hava araçlarının kızıl ötesi görüntü kaydı gibi optik özellikleri, yapısı gereği kaydettiği görüntüyü bozuluma uğratmaktadır.

H.2. Savaş haberciliğinde kullanılan hava araçlarının aynı zamanda gözetleme ve askeri operasyon amacıyla kullanılabilme özellikleri panoptik işlevler yerine getirerek bu araçları kullanan askeri/politik öznelerin iktidarını güçlendirmektedir.

H.3. Savaş haberciliğinde kullanılan hava araçlarının kuş bakışı panoptik görüş açısı, görüntüdeki unsurları minyatürleştirerek, savaşın insani dram barındıran gerçekliğinin algılanmasını zorlaştırmaktadır.

H.4. Savaş haberciliğinde kullanılan hava araçlarının ürettiği görseller ve bu görsellerin dahil olduğu haber metinleri, bu araçları kullanan askeri/politik öznelerin eylemlerini meşrulaştırma lehine algı yaratmaktadır.

Yöntem gereğince görüntüler ve haber metni iki ayrı seviyede incelenmiştir. Görüntüsel söylem analizi katmanında teorik yaklaşıma uygun kodlar belirlenmiş olup, örnek görseller bu kodlar yönünden analiz edilmiştir. Metinsel söylem analizi katmanında teorik yaklaşıma uygun kriterler belirlenmiş olup, haber metninin barındırdığı söylemler bu kriterlere göre eleştirel yaklaşımla analiz edilmiştir. Kod ve kriterlerin detaylı açıklaması "örnek fotoğraf ve haber metnlerinin incelenmesi" başlığında yer almaktadır.

Çalışmada Temel Alınan Teorik Yaklaşımlar

Panoptikon Kavramı ve İktidar Tekniği Olarak Gözetleme

Panoptikon kavramı, gözetleyicinin orada olup olmadığı bilinmeksizin sürekli gözetim altında tutulma duygusu yaratan ve böylelikle gözetlenenlerin tedirginlikle kendilerini kısıtladıkları, gözetleyicinin ise bir bakışta bütün gözetlenenleri görmesini sağlayacak bir düzen ve ilişkinin adını ifade etmekte olup, 1748-1832 yılları arasında yaşamış İngiliz Filozof Jeremy Bentham tarafından ideal gözetleme sistemine sahip bir hapisane mimari stili olarak önerilmiştir. Foucault'nun Hapishanenin Doğuşu adlı eserinde incelediği üzere (2019:295-318), kapitalizmin gelişmesi sonucunda toplumsal dinamiklerin değişerek yasaklayıcı iktidardan disipline edici iktidara dönüşümü, disipline edici iktidar tekniklerinin keşfedilmesi ile birlikte olmuştur. Disiplinci kuruma tabi toplulukların iktidarın çıkarları doğrultusunda verimli kullanılması, iktidarı tehdit edebilecek eylemlerin daha başlamadan ortadan kaldırılması gibi disipline edici toplumun bir dizi ayırt edici amaçları, ancak ideal bir gözetleme tekniği ile mümkün kılınmıştır. Hapishane mimari stili olarak panoptikon, disiplin etmeye yönelik iktidarın gözetleme yoluyla temin edilmesinin açık bir örneği olduğu için aynı zamanda tüm bu gözetleyici iktidar sisteminin bir özeti ve başlığıdır. Foucault, panoptikon benzeri denetimlerin sadece hapishaneye özgü olmadığını, ilk okuldan üniversiteye, kışladan eğitim kamplarına, tarlalardan fabrikalara kadar pek çok kurumda kullanıldığını göstermiş (2019:6-26,432) ve gözetlemenin sadece mekânsal bir durum olmanın ötesinde toplumsal bir ilişki biçim olduğunu açıklamıştır. Gözetleme ve daha kapsamlı olarak görme bir iktidar konumuyken, gözetlenme ve görülme iktidara maruz kalma konumudur. Tekniğin kendisi iktidar ilişkisini üretirken aynı zamanda toplumda mevcut bulunan iktidar hiyerarşisini işlevsel olarak yeniden örgütlemektedir.

Disipline edici iktidar teknikleri, orta çağdaki kral ya da derebeyin uyguladığı iktidar tipinden farklıdır; orta çağa ait yasaklayıcı ve teşhir edici iktidar kategorisi yasa koyan ve yasaya uymayanı halka açık mekanlarda aleni şekilde şiddete dayalı cezalandıran, öldürme yetkisine sahip ve bunu kullanmaktan çekinmeyen, ancak yaşama şeklini ve emeğin kullanımını biçimlendirmekle ilgilenmeyen bir iktidardır. (2019: 92-100).

Foucault'nun, Toplumunu Savunmak Gerekir adlı çalışmasında açıkladığı üzere; Kapitalizm sonrası burjuvazinin egemenliği altında gelişen disipline edici iktidar ise emeği, yaşam şeklini, bedenleri istenilen amaçlar doğrultusunda biçimlendirmeye ve denetim altına almaya yönelik bir iktidar tipidir (2018:251-261). Sistemin maksimum verimlilikte işlemesi için iktidar toplumun her alanına nüfus etmiştir. Toplumun her alanının mikro seviyelerde gözetim ve denetimi ancak panoptikon tekniğinin tek bir merkezden büyük bir çevreyi, küçük detaylarına kadar gözetleyebildiği bir gözdağı mesajıyla mümkün olmakta ve gücünü kaybolmaksızın süregelen aktif müdahalelerden değil her an müdahale etme imkanına sahip olduğu izleniminden almaktadır. İktidara uyanların kendilerine verilen görevleri bu tehdit altında tekrarlayarak yerine getirmeleri, zorlamalara gerek kalmaksızın otomatikleşen davranışlar şekillendirmektedir.

İktidara maruz kalmanın sonucu tabi olma durumundan, işlevsel hareket etme eylemine dönüşmüştür. İşlevsel hareketin verimli hale getirilmesi bedenlerin de disiplin altına alınıp biçimlendirilmesini gerekli kılmış ve disiplin edici iktidar, biyo-iktidar

suretinde bu amaca uygun biyopolitik teknikler geliştirmiştir (2014:140-158). Kapitalist sistemde, işçilerin hem verimli çalışmaları hem de işçi sayısının ihtiyaç duyulanan altına düşmemesi adına yaşamın denetimi, sağlık ve nüfus politikaları biyo-politikanın çeşitli katmanlarını oluşturmuştur (2015:100).

Psikopolitika adlı eserinde, sistemsel verimi arttırmak ve sistemin güvenliğini temin etmek için uygulanan biyopolitikanın, kapitalizmin ulusal dönemine ait bir sistem olduğunu düşünen Byung Chul Han, kapitalizmin ulus ötesi neoliberal çağda başka bir iktidar paradigması ortaya çıkardığını, psikopolitika olarak adlandırılan bu yeni paradigmanın kitle iletişim araçları ve özellikle dijital medya tabanlı sosyal medya sayesinde başka türden iktidar teknikleri uyguladığını ifade etmektedir (2020:29-33). Gramsci'nin Hegemonya kavramıyla örtüşen psikopolitika, bedenlerin zora dayalı denetiminden farklı olarak, zihinlerin güdülendirme yoluyla sisteme uyumlanmasını ifade etmektedir. Bu yeni sistem sosyal medyanın dinamikleri ile çalışmakta, katılımcılar sosyal medyada oluşturdukları profillerle kendi zihinlerinin dökümünü sunmakta, tercih ve tepkilerini gözlemlenebilir hale getirmekte ve "like" lamalar yoluyla herkes birbirinin denetçisi olmaktadır. Güçlü bir merkezin gözetleme yoluyla kişileri baskı altına alan ve disiplin etmeyi amaçlayan panoptikon tekniğinden farklı olarak psikopolitik teknikler sisteme dahil olan her kişinin birbirini görüp denetlediği ve denetlemenin bedenlerden zihinlere kaydığı bir sistemdir. Bu sistemin yöneldiği amaç biyopolitik iktidarın üretimde uyum ve verimliliği artırma amacından farklı olarak tüketimde uyum ve iştahı arttırmaktır; bu nedenle disiplin etmeyi değil heyecan ve istek üretmeyi amaçlamaktadır. Psikopolitika kavramının açıklığa kavuşturduğu olgu, neoliberal düzende hegemonyanın inanç ve ideolojileri şekillendirmenin ötesinde kişilerin duygusal durumlarını hedef aldığı ortaya koymaktadır. Han, 21.yüzyılda toplumsal dinamiklerin psikopolitikaya kayması nedeniyle şiddet ve zora dayalı müdahalelerin ortadan kalktığını düşünmekte, modern iktidarları George Orwell'in "1984" romanındaki kurgusal karakter "Big Brother" üzerinden eleştiren yaklaşımların isabetli olmadığını çünkü merkezi gözetlemenin mazide kaldığını ileri sürmektedir (2020:45).

Erich Fromm, George Orwell'in 1984, Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya gibi kurgusal disütopyalari anlatan romanların kapitalizm sonrası ortaya çıkacak faşist yönetim sistemlerini önceden haber verdiği ifade etmektedir (Fromm, 2012:1). Nitekim şunu belirtmek gerekir ki Orwell'in romanı panoptikon tekniğini kullanan biyopolitik iktidara benzeyen bir kurguya sahipken (Orwel, 2019), Huxley'in romanı insanlara haz veren teknikler kullanan, zorlamaya değil güdülemeye dayanan yönetimiyle psikopolitik iktidara benzeyen bir kurguya sahiptir (Huxley, 2013).

Han, Şiddetin Topolojisi adlı çalışmasında, Foucault'nun ortaçağ iktidarı ile disiplinci iktidar arasında yaptığı kıyaslamaya denk bir şekilde modernite öncesi zorlamaya dayalı iktidarın uyguladığı can alıcı şiddeti "dekapitasyon" kavramı ile ifade ederken, modern dönemde biyoiktidarın bedenleri biçimlendiren şiddetini "deformasyon" kavramıyla ifade etmekte; psikopolitik çağdaki şiddetin ise depresyon görünümünde ortaya çıktığını belirtmektedir (2021:19). Han'a göre dekapitasyon ve deformasyon eski dönemlerde kalmış olduğu için artık psikopolitik döneme girilmiştir. Ancak Han'ın çözümlerinde emperyalist işgallerin dünyanın çeşitli bölgelerinde oluşturduğu dekapitatif şiddet ihmal edilmiştir. Han, Emperyalizmi askeri operasyonları hesaba katmadan küresel çaptaki medya ağları üzerinden incelemekte ve farklı toplumsal

dinamiklere sahip coğrafyaları görmezden gelerek metropol toplumlarının psikolojik özelliklerine odaklanmaktadır. Buna rağmen, Han'ın teorileri şiddetin çeşitli biçimlerinin hangi türden iktidar ilişkilerine gönderme yaptığını anlamamız için özgün perspektifler sunmaktadır. Havadan saldırı yapan insansız hava araçlarının aynı zamanda gözetleme ve görüntü alma amacıyla kullanılması, teoride birbiriyle kesişmediği düşünülen dekapitatif şiddet ve disiplin biçimlerinin iç içe geçtiğini göstermektedir. Ortadoğu'da yer alan çeşitli devletlerin batı işgaline uğramasında havadan müdahale ve görüntü alma olgusu panoptikon tekniğinin neoliberal çağda yok olmadığını ancak farklı bir paradigmaya dönüştüğünü göstermektedir.

Literatürdeki kimi çalışmalar, modern dünyaya ait çeşitli teknolojileri panoptikon başlığı altında değerlendirmiştir. Mobese kameralarının toplumu hizaya çekmekte kullanılan bir iktidar aracı olduğunu ortaya koyan çeşitli yaklaşımlar, panoptikon tekniğinin neoliberal çağdaki sivil suretlerini deşifre etmiştir. Özer, Mobese İzleme ve Kayıtları: Gözetim Toplumu Bağlamında Bir Değerlendirme adlı çalışmasında, günümüzde gizli kameraların gözetleme gücü ile var olan panoptikonun güç kaybetmek yerine daha da güçlendiğini, geliştiğini ve daha görünmez hale geldiğini ifade etmektedir (2022:472). Bahar, Küresel Güvenlik Tedbirleri: Gözetleme Olgusu Bağlamında Özel Güvenlik ve Mobese Kameraları adlı çalışmasında, modern gözetleme tekniklerinin devlet tarafından kullanılmasının yanı sıra, özel şirketler tarafından da yaygın olarak kullanıldığına işaret etmektedir (2013:6-8). Alışveriş merkezleri gibi kamuya açık ticari alanlar güvenlik kameraları aracılığıyla şirketler tarafından gözetlenirken, cadde ve meydan gibi kamusal alanlar hükümet tarafından izlenmektedir. Niedzwiecki, Dikizleme Günlüğü adlı çalışmasında, modern toplumda bireylerin hem gereksiz bir merak duygusuyla hem de güvenlik paranoyası ile konutlarını mobese kameralar ile donattığını, panoptik gözetlemenin kurumların gerçekleştirdiği gözetlemelere ek olarak sivil kullanıma sızdığını ifade etmektedir (2019:189-200). Yılmaz, Yeni Nesil Teknolojilerden İnsansız Hava Aracı ve Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması adlı tezinde, insansız hava araçlarının (İHA) devlet kontrolündeki kullanımını panoptikon kavramı üzerinden değerlendirmiştir (2022:45-55). Kamusal alanın drone veya İhalar ile gözetlenmesi güvenlik gerekçesiyle meşrulaştırılmakta, kamusal alandaki bireysel gizlilik ortadan kalkmaktadır. Anılan çalışma, askeri kullanıma atuf yapmakla birlikte özellikle emniyet teşkilatındaki silahsız insansız hava araçlarının kullanımını merkeze almaktadır.

Chamayou'nun A Theory of Drone adlı eserinde oluşturduğu teori, silahlı insansız hava araçlarını, saldırı kabiliyetine sahip panoptikonlar olarak ele almaktadır (2015:43-45). Teoriye göre, askeri operasyonlarda silahların sahip olduğu minyatürleştirici ve filtreleyici kamera görüşü, hedef olan insanların yaşamlarının değersizleşmesine yol açmakta ve makineler vasıtasıyla insan öldürülmesinin kolaylaşmasına yol açmaktadır. Drone operatörleri, kayıtsız bir şekilde hedefleri vurabilmektedirler. (2015:6-9). Çona'nın adı geçen eser hakkındaki inceleme çalışmasında, dornelerin savaşı öznesizleştirilmesi nedeniyle teröristçe bir savaş paradigmasını ortaya çıkarttığına değinilmektedir (2021:286-288). Drone teknolojisinin özellikle "teröristlere karşı savaş" kampanyası dönemine ait bir teknoloji olması, vurulanların terörist veya terörist olduğu iddia edilen hedefler olduğu yargısını barındırmaktadır. Dronelar tarafından vurulan hedeflerin daha sonradan hatalı hedefler olduğunun ortaya çıktığı örneklerde, yol açtığı sonuçlar bakımından bu tür operasyonlar hedef tanımayan terörist bombalı

eylemlere benzeşmektedir. Her iki eylem biçimi, bir sürece yayılmış karşılıklı savaşma olgusundan yoksun, beklenmedik zamanda patlamalar yaratarak aniden gelişip sona eren şiddet biçimleridir. Drone operasyonlarının yapıldığı kentlerde yaşayan insanlar, terör eylemlerinin yapıldığı kentlerdeki insanlar gibi diken üstündedirler. Anılan çalışmalar, drone işlevlerini teorik olarak açıklamakla birlikte, aynı işlevlere jet uçakları, uydu sinyali yoluyla hedefleri vuran füzeler gibi diğer hava araçlarının sahip olup olmadığını tartışmamıştır. Ancak gerek dronelar gerekse jet uçakları gibi çeşitli hava araçlarının askeri operasyonlarda kullanılmasında uydu kontrolünün rolü önem arz etmektedir. Bu durum panoptik iktidarın tek bir araç tipi yerine, hava aracı teknolojisinin tümü üzerinde kullanıldığını düşündürmektedir. Gölbaşı, Mahpus Toplum: Panoptikon'dan Biyolojik Gözetime adlı çalışmasında ABD'nin sahip olduğu uydu teknolojisi ile küresel ölçekte bir gözetleme sistemi kurduğunu, çip takip teknolojisi sayesinde uydular ile oldukça ayrıntılı gözetleme ve denetleme işlemlerinin yapılabildiğini açıklamaktadır (2011:241-243). Uyduların bu yeteneği, küresel ölçekte uygulanan bir panoptikon olarak yorumlanmakta, panoptikon teknolojisinin neoliberal çağdaki katmanlı yapısı deşifre edilmektedir.

Simülasyon Kavramı ve Gösteri Olarak Savaş

Baudrillard'ın eserlerinde geliştirdiği simülasyon kuramı, kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamı şekillendirdiği geç kapitalizm döneminde, göstergelerin gerçeklikle bağıni kopartıp yalın bir şekilde kendilerini sundukları bir aşamayı anlatmaktadır. Simülasyon, bir varlığın taklit edilmesi suretiyle üretilmiş ona benzeyen başka bir oluşumun, taklit ettiği varlığı temsil etmeden ve taklit olduğunu belli etmeksizin kendisinin göstergesi haline gelmesidir. Bu olguya dair tarihin çeşitli dönemlerinden örnekler vermek mümkün olsa da Baudrillard'ın düşünceleri sadece bu olguyu tanımlamak üzerine değil içinde bulunduğumuz kitle iletişim çağının simülasyon kavramı üzerinden tahlil edilmesine yoğunlaşmakta, simülasyon kuramı bir simülasyon çağını anlatmaktadır. (Baudrillard, 2008:16-21). Bu çağın özelliklerini anlamada kilit rol oynayan diğer kavram "hiper" ön takısı olup, bu ön takı söz konusu olgunun simülasyon haline gelmesini ifade etmektedir. Medyanın hiper gerçek sunumu bir yana, neoliberal çağın hızlandırılmış aşırı üretim ve tüketim olayları, toplumsal gerçekliği bütün yönleriyle bir hiper gerçek haline getirmektedir. Otomatikleşmiş üretim ve işletim sistemleri bir zamanlar onları üretip yöneten öznelerin mevcudiyetine ihtiyaç duymaksızın ve onların yokluğunda çalışır hale gelmiş ancak ürettikleri göstergelerin öznelerin varlığını ima etmesi nedeniyle hiper gerçekleşme durumu meydana gelmiştir. Çeşitli olguların medyada kendi gerçekliklerinden kopuk simülasyonlar olarak gösterilmelerinden önce olguların toplumsal gerçeklikleri zaten simülasyonlaşmıştır. Baudrillard, bu doğrultuda iktidarın, politikanın, ekonominin, sanatın, cinselliğin ve daha pek çok toplumsal yapının "hiper" seviyeye atlamasını çözümlenmekte ve bu seviyede meydana gelen belirsizleşmeleri, anlam erozyonlarını "trans" ön takısı ile ifade etmektedir (2021:18). Bununla birlikte simülasyonlar, temsili varlıklar olarak değil kendi yalın gerçekliklerini dayatan varlıklar olarak ortaya çıktıkları için, mevcut bir gerçeklik varsa bile onu unutturarak onun yerini almaktadırlar. Simülasyonun gerçeğin yerini alması, hiper gerçekliğin yegâne gerçeklik olarak insanlığın içinden çıkamadığı kendi üstüne kapanan bir örüntüyü oluşturmaktadır (2002 :11).

Savaşın ekranlardan yansıyan bir savaş simülasyonu olarak tartışıldığı Bağdat'ın bombalanma olayı bir savaşın yaşanmış olduğuna inanmayı öncelemektedir (Horrocks, 2000:42). Baudrillard, ABD'nin Vietnam örneğinde olduğu gibi savaş uçaklarının bir coğrafyayı bombalayıp geçmesinin savaşa benzemediğini, ABD'nin silah test etme, medya için patlamalardan oluşan görsel şovlar yaratma gibi amaçlarının savaş olarak anılmasının tartışmalı olduğunu ifade etmiştir (2008:89-91). Savaşın kendisiyle, televizyonda gösterilenler dışında irtibat kuramayan izleyici için savaşın kendisi de belirsizleşmektedir (Appignanesi ve Garatt, 1995:108). Medyanın sunduğu uzaklarda meydana gelen belirsiz bir felakete dair iletiler, bu belirsizlik ve uzakta olma duygusu ile birlikte izleyici kitlesi tarafından duyarsızlıkla izlenmektedirler. Dünyanın çeşitli bölgelerine ait savaşlar, felaketler o coğrafyaların rutini ve kaderi gibi sunulmakta, sıra dışı bir olay olduğu duygusu uyandırmamakta ancak emperyalist güçlerin “yıkıma uğramış coğrafyalara yardım götürme” gerekçesine malzeme verdiği için uzaktaki felaketler batıda bağımlılık yaratmaktadır (Horrocks, 2000:42). Felaket coğrafyaları, bu bölgeleri koruma altındaki doğal parklar gibi izole eden ve felakete uğramışlık temasını bu izole alanların içerisinde canlı tutan küresel hegemonya için bir tür yeni “turizm” biçimini oluşturmaktadır (Baudrillard, 2017:88). Simülasyon şablonunun başka derecelerinde, medyadan gelen iletileri yorumlayıp anlamaya çalışan bir toplumun var olduğuna dair söylemler, bir toplum simülasyonu oluşturmakta; bu simülasyonun arkasında ise mesajlara duyarsız ve televizyonu eğlencesine izleyen bir kitlenin tepkisizliği sessizliğini bozmamaktadır (1982:20).

Araştırma: Uçan Panoptikonun Doğuşu, Özellikleri ve Etkileri

Küresel Bir Savaş Alanı Olarak Gökyüzü

1.Dünya Savaşı'nda uçak teknolojisi kullanılmış olmakla beraber, hava savaşı kavramı
2.Dünya Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. Muharebede hava üstünlüğünün önemi anlaşılmış ve gökyüzü ortamı savaş stratejilerinde ağırlık kazanmıştır. 2.Dünyü Savaşı'nda Japonya'nın Pearl Harbor baskını, Britanya Muhaberesi, ABD'nin Japonya'ya atom bombası atması gibi savaş hamleleri, hava hareketlerinin yerde gerçekleşen savaşa destek olma fonksiyonun çok ötesine geçerek asli bir mücadeleye dönüştüğünün göstergeleridir (Overy, 2020).

2.Dünya Savaşı öncesinin savaş gücü olarak bombardıman gemilerini öne çıkartan savaş anlayışı, Japonya'ya ait Musashi zırhlı gemisinin avcı uçakları tarafından kolayca batırılması gibi hava gücünün deniz gücüne üstünlük sağladığı muharebelerin ardından değişime uğramıştır. 2.Dünya Savaşı ile görünürlük kazanan bu yeni dönemde, savaş anlayışında hava üstünlüğü önem kazanmış ve küresel düzeyde etki sahibi olmak isteyen devletler deniz gücünü hava üstünlüğüne odaklı değiştirerek uçak gemisi teknolojisini geliştirmişlerdir (Polmar, 2006: 432, 81-100).

Ek olarak, uçak ve bomba teknolojisinin gelişmesi de 1.Dünya Savaşı'na kıyasla 2.Dünya Savaşı'nda hava gücünü çok daha yıkıcı bir hale dönüştürmüştür. Gökyüzü bir savaş ortamı olarak irdelendiğinde, engellerle dolu yeryüzündeki coğrafi savaş ortamına kıyasla, yakıt istasyonuna mesafe gibi çok az sınırlamaya sahiptir. Bu sınırsızlık durumu, siyasi sınırların coğrafi sınırlarla örtüştüğü ve savaşların coğrafi özelliklerden faydalanarak

yapıldığı kara savaşı paradigmadan farklı bir savaş paradigması yaratmaktadır. Hava üstünlüğünü yakalayan bir askeri güç, ait olduğu siyasal gücün iktidarını coğrafyalara takılmadan genişletebilmektedir. Bu nedenle savaşın gökyüzüne kaydığı dönemde iktidar mücadeleleri coğrafi engellere bağlı olmaksızın ancak güçlerin birbirlerine çarparak iktidar sınırları tayin ettiği bir düzen meydana getirmekte, emperyalist işgale uğrayan coğrafyalar ise yerdeki direnişlerini uzun süreler boyunca havadan gelen bombardımana sabrederek sürdürmek zorunda kalmaktadırlar (Chomsky ve Vltchek: 2013)

Hava gücüne sahip emperyalist tavırlı devletler için ise siyasal egemenlik öncelikle herhangi bir coğrafyaya egemen olmak yerine o coğrafyanın üzerindeki gökyüzü uzamına egemen olmayı gerektirdiği için hiper-siyasal bir seviyede gerçekleşmektedir. Uzayın erişilebilir olması ile gökyüzüne ulaşma çabası yerini gökyüzünden yer yüzüne egemen olma çabasına bırakmakta, yörüngeye yerleşen uydular bakışlarını yeryüzüne çevirmektedir. Neoliberal çağdaki mücadele tiplerinden birisini ifade eden enformasyon savaşı sadece bilgisayarların içinde yapılan sanal bir savaş ile sınırlı kalmaz, gökyüzü savaşının bir parçasıdır. Enformasyon akışının yer kablolarından uydu sinyallerine geçiş yapması yörünge seviyeleri için bir rekabet meydana getirmektedir².

Uzaya erişmenin sağladığı imkanlar, küresel çapta siyasal güce sahip olmayı isteyen devletler için yeni bir mücadele alanı doğurmuştur ve bu mücadelenin ilk örnekleri (1945-1947) soğuk savaş döneminde ABD ile SSCB arasında gerçekleşmiştir. Soğuk savaş döneminde ABD tarafından propaganda amaçlı yayınlanan Strategic Defense Initiative isimli kurgusal bir animasyonda (Bu kurgusal projenin diğer adı star wars program olup, bu isim seçimi nedeniyle hükümet yönetmen George Lucas'la telif hakkı sorunu yaşamıştır.³) nükleer silahları lazer ışınlarıyla vurabilen uydu senaryosu, psikolojik düzeyde gücün ABD-SSCB denk olduğu algısını bozmuş ve bu durumun SSCB'nin yıkılma nedenleri arasında sayılabileceğine dair bir spekülasyona temel oluşturmuştur (Podwig, 2017). Dikkat edilmesi gereken asıl nokta, uzay egemenliği konusundaki farklı taktikler değil ABD ve SSCB'nin uzaydaki üstünlüğü totalde bir üstünlük göstergesi olarak kabul etmede karşılıklı olarak uzlaşmış olmalarıdır. Bu süreçte ABD roket yaptıysa SSCB uzaya çıkmış, SSCB uzaya çıktıysa ABD ay'a çıkarma yapmıştır.

Uydu teknolojisi, enformasyonun küresel ölçekte iletilme kapasitesine sahip olmasının yanı sıra, uzaydan yeryüzünü izleme gücüne de sahiptir. İzlemeye alınan öznelere kendilerini izleyen uyduları fark etme imkanına sahip olmaması ve uyduların her yeri her an ayrıntısıyla izleme kapasitesine sahip olması bir tür panoptik işlev meydana getirmektedir. Benzer bir durum, yüksek irtifadan uçan gözetleyici uçaklar, radara yakalanması zor hayalet uçaklar, küçük olduğu için fark edilmesi zorlaşan insansız hava araçları için söz konusudur. Chamayou'nun A Theory of Drone adlı eserinde dronelar için "kanatlı, saldırı yeteneği olan panoptikonlar" tanımlamasını yapılmıştır (2015:44). Ancak bu tanımlamanın sadece dronelar ile sınırlı kalması nedeniyle, çalışmamızda

2 Bu konuda bir örnek olarak, Çin Halk Cumhuriyeti hükümetinin, Elon Musk'ın sahibi olduğu spacex şirketini starlink projesi ile yörüngeye çok fazla uydu gönderip, yörüngede kendi uydularına yer bırakmadıkları için Birleşmiş Milletlere şikayet etmesi haberinin internet linki: <https://tr.euronews.com/2021/12/28/cin-uzayda-tehlikeli-yak-nlasma-sonras-elon-musk-bm-ye-sikayet-etti>

3 Bu konudaki internet haber linki:

<https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1985-11-13-ca-5433-story.html>

kullanılan “uçan panoptikon” kavramsallaştırması panoptik işleve sahip hava aracı teknolojilerini kapsayan bir ifade olarak tercih edilmiştir. Bu teknolojilerin emperyalist amaçlarla kullanılması, işgale uğrayan coğrafyalarda direniş göstermek isteyen askeri veya sivil unsurlarda sürekli bir gözetlenme durumu meydana getirmekte, küresel hegemonyanın gözünden bir şey kaçmayacağı algısını oluşturmaktadır.

Uçan panoptikonların diğerkategorisi ise fark edilme kaygısı taşımayan ve müdahale edici tipteki hava araçlarıdır. Bunlar aktif olarak operasyonlarda kullanılan hava araçları olup bombalama, şehirlerin üzerinden alçak irtifada uçarak tehdit mesajı verme, havadan yeryüzüne çıkarma yapma gibi taktikler kullanan araçlardır. Yaratıkları etkiler bakımından, tedirginlik ve disiplin üretici panoptik gözetlemeyle sınırlı kalmayan, bunun yerine çoğunlukla korku ve çözülme yaratan baskın bir şiddete sahip farklı tipte panoptikonlardır. Müdahale biçimleri sebebiyle bu kategori çalışmamızda “aktif uçan panoptikon” olarak anılırken, ilk bahsettiğimiz taktik biçimi “pasif uçan panoptikon” olarak anılmıştır.

Pasif uçan panoptikonların gizlice gözetleme gibi eylem ve yörengeye yerleşme gibi konumlanma biçimleri, karşılıklı çekişmeye dayanan açık bir rekabet gerektirmemektedir. Diğeryandan, bu teknolojilerin sağladığı lojistik bilgiler, müdahale etmeye yönelik ikinci adıma temel oluşturduğu için pasif uçan panoptikonların asıl etkileri emperyalist devletlerin saldırılarına maruz kalan ve bu devletlerin teknolojik seviyesinde olmayan az gelişmiş devletlere yönelik olmaktadır. Birbirleriyle sıcak çatışmadan kaçınan küresel güçteki devletler için uluslararası anlaşmalar dahilinde uzaydaki potansiyel yörengeler gibi pasif uçan panoptikon ortamları için görünürde bir çatışma söz konusu olmamaktadır (Danışman, 2021: 171-173).

Sonuç olarak, uçan panoptikonların uyguladığı gözetleme ve müdahale etme taktikleri teknolojik bir eşitsizliğin söz konusu olduğu emperyalist bir savaşın uygulama alanıdır. Soğuk savaş döneminin ardından geçilen neoliberal dönemde yüksek teknolojiye sahip devletler kendi aralarında doğrudan bir çatışmaya girmekten kaçınarak, rekabet biçimi olarak çeşitli coğrafyalarda destekledikleri yerel silahlı gruplar vasıtasıyla dolaylı asimetrik saldırı savaş tipinde bir mücadeleye girişmektedirler. Sıklıkla bu kara güçlerine havadan doğrudan müdahale söz konusu olmaktadır (Aral, 2007:55). Bu mücadele biçiminde taşeron milis güçlerin uçan panoptikonlar karşısındaki yetersizliği nedeniyle hava üstünlüğü önemli bir konuma sahip olmakta, gökyüzü uzamı öne çıkmaktadır.

Havadan Vurmanın Psikolojisi

ABD'nin 2.Dünya Savaşı'nda Japonya'ya yönelik gerçekleştirdiği Doolittle harekâtında (veya baskını), bombardıman uçakları yakıt yetersizliği nedeniyle geri dönememek üzere Japon anakarasını vurmak için havalanmışlardır. Düşman üzerinde telafi edilemez kayda değer maddi bir yıpratma yaratmayan ve uçakların kaybının kesin olduğu bu harekât, psikolojik üstünlük kurmaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Pearl Harbor'da Japon savaş uçaklarının ABD donanmasını etkili bir şekilde vurmasının her iki ülke kamuoyunda yarattığı algıyı değiştirmek için ABD, bu operasyona benzer bir havadan vurma baskını olarak Doolittle harekâtını hazırlamıştır (Stohlmann, 1999). Tarihte yer alan pek çok savaşta, moralin savaşın bir parçası olduğunun farkındalığına dair çeşitli

bilgilere rastlamak mümkündür. Günümüzden yaklaşık 2500 yıl öncesinde Sun-Tzu tarafından yazılmış Savaş Sanatı adlı eser, savaşta psikolojinin önemini vurgulayan çeşitli bilgiler içermekte; moral durumunun mücadeledeki unsurlardan birisi olduğu ifade edilmektedir (Tzu, 2008:129-134). Psikolojik savaş ve psikolojik operasyon kavramları ise bir hareketin asli amacının düşmanda yılgnlık yaratmak olduğu ve doğrudan bu amaca yönelik uygulanan stratejileri ifade eden modern kavramlardır. 2.Dünya Savaşı sırasında açıklanan amaçlarla tasarlanan strateji ve taktikleri ifade etmek üzere ortaya çıkmış bir kavram olarak psikolojik savaş, propaganda etkisi taşıyan sonuçlara sahiptir (Goldstein vd.,1996:3). Doolittle ve Pearl Harbor hareketleri psikolojik savaş amaçlarıyla yapılmış hava baskınlarına örnektirler. 2.Dünya Savaşı sırasında ve sonraki tarihlerde gerçekleşen Vietnam Savaşı gibi örneklerde hava operasyonlarının psikolojik yıldırma amaçlı yapılması, bu operasyonların psikolojik etkilere sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. Havadan vurma, kendisini hava araçlarına karşı savunacak yeterli imkana sahip olmayan bir muhatap için çaresiz bir durum meydana getirmektedir.

Diğer yandan, yukarıdan ateş eden kimsenin sahip olduğu konum, rakibiyle yerde riskli bir karşılaşma yaşayan kimsenin konumundan farklı olduğu için farklı bir psikolojik denklem oluşturmaktadır. Hava araçlarından yeryüzüne bakış, yerdekilerin küçüldüğü ve önemsizleştiği bir perspektife neden olmaktadır. Bu perspektifin yıkıcı bir güçle birleşmesi, bu güce sahip olan ve onu uygulayan kimsenin patolojik bir tavra bürünmesine neden olabilmektedir.

Habeşistanlılara uçaktan bomba yağdırırken, bunu seyirlik bir gösteri gibi izleyen Bruno Mussolini'nin olayı betimleme şeklini İktidar adlı yapıtında tahlil eden Bertrand Russell, bu hastalıklı algılama şeklinin sahip olunan mekanik gücün etkisinde şekillendiğini ifade etmektedir (1983:22-28). Mekanik iktidar başlığı altında incelenen bu konu, hava araçları vasıtasıyla uygulanan şiddetle örneklendirilmektedir. Mekanik iktidarın yarattığı güç uçurumu, teknolojiye sahip olan tarafın kendisini gökten ölümlülere yıldırım yağdıran bir tanrı olarak, yerdekileri ise kaçışan karıncalar gibi tahayyül ettiği bir konuma yerleştirmektedir. Aradaki güç farkının yarattığı hor görüye ek olarak şiddet uygulanan tarafın doğrudan karşıya alınmaması, yakından görülmemesi, gözlerinin içine bakılmaması, bunun yerine yerde kaçışan küçük figürler gibi görünmesi vicdani erozyonu derinleştirmektedir. Russell, kendi döneminde toplumu tümüyle kuşatmış bir mekanik iktidarın henüz söz konusu olmadığını belirterek gelecek zamanlarda teknolojinin gelişmesi sayesinde bu tür bir iktidar biçiminin egemenlik kurması durumunda daha önceden görülmemiş derecede soğukkanlı ve insanlık dışı zorba bir düzenin oluşacağını ifade etmiştir.

Baudrillard'ın metinlerinde otomatikleşme olgusu üzerinden değerlendirilen insan-makine ilişkisi, mekanik iktidarın neden soğukkanlı bir zorbalığa neden olduğu konusunda açıklama geliştirmemize imkân veren yaklaşımlar sunmaktadır. Alfred Jarry' nin Le Surmale adlı kurgusal romanından alıntılanarak, Sibirya çölünde pedal çevirirken ölen ama katılmış vücutlarıyla öldükleri halde pedal çevirmeye devam eden bisikletçileri ilginç bir anekdot olarak paylaşan Baudrillard, bu anekdotu Amerika adlı eserinde Histeresiz kavramını açıklamak için de kullanmaktadır (2018:141). Histerezis kısaca, kendisini başlatan neden sona erdiği halde süregelen eyleme devam etme durumu olarak özetlenebilir. Aynı anekdotun Kötülüğün Şeffaflığı adlı eserde anılması (2021:53), iki metin arasında bağlam ortaklığına işaret etmektedir. Kötülüğün Şeffaflığı

metinlerinde yer alan ifadelerle göre, insan, bilgisayar (bir örneği makine olarak) kendi niyetleri doğrultusunda kullanmak yerine bilgisayarın imkanlarını uygulamakta, şursuz bir şekilde makine tarafından şartlandırılmaktadır. Bu ilişki otomatikleşen mekanik davranışlar üretmekte, insan makineleşmektedir. Kusursuz Cinayet adlı eserde makine-insan ilişkisini ve teknolojinin insan üzerindeki etkisini tartışan ifadeler de aynı bağlamda, insanın insaniyetini kaybettiği bir ilişkiyi irdelemektedir (1998:56). Makineler ise insanın aktif bir katılımı gerçekleştirilmesi gereken ve katılmadığında yoksun kalacağı eylemleri, boşluğa yer bırakmaksızın gerçekleştirmekte, bütün eylem olanakları otomatik makineler tarafından yerine getirilmektedir. Mekanik otomatikleşme, uygulama yeteneği olduğu eylemi sadece uygulanabilir olduğu için uygulamaktadır. İnsan ise özne konumundan kayarak makinesel eyleme ancak ortak olabilmektedir. Çünkü makinesel eylem histerizis durumunda iş görürken kontrolden çıkmıştır. Betimlemeler bir yana, bu olguyu üreten nedenler yani otomatikleşmenin sebepleri mekanizmanın iç işleyişi yerine mekanizmayı üreten toplumsal olgularda aranacak olursa, Erich Fromm'un Umut Devrimi adlı eserinde yer alan ifadelerle göre, insanın makine tarafından şartlandırılan eylemleri kapitalist sistemdeki daha fazlasını üretme ilkesi tarafından kodlanmaktadır. Niteliğe değil niceliğe değer veren sayısal, sermayeci yaklaşım sonuç ve etkilerine bakmaksızın daha fazla üretmeye yönelmekte bu ilke doğrultusunda yapılabilir olanı sonuna kadar yapma şeklinde bir şartlanma oluşturmaktadır. Yabancılaşma, insanın makine verimine katkıda bulunan işlevsel bir eklenti durumuna düşmesiyle insaniyetten uzak, otomatikleşen sistemler oluşturmakta ve makine imkanını sorgulamaksızın sonuna kadar kullanmak ilke haline gelmektedir (Fromm, 2012:51-58). Teknolojinin giderek daha fazla kendi kendine iş yapabilme kapasitesine sahip makineler üretmesi histerizis olgusunu güçlendirmektedir. Hava araçlarının pilotlu uçaklardan, operatörlü insanız hava araçlarına, sonrasında yapay zekaya sahip hava araçlarına doğru evrilen değişiminde Russell'in soğuk kanlı mekanik zorbalık kavramıyla ifade ettiği problem giderek daha fazla belirginleşmektedir. Otomatik olarak insanları bombalayan bir uçan panoptikon, muhataplarının savaştaki psikolojisine karşı kayıtsızdır. Bu soğukkanlılık açısından karşı tarafın pes etmeye mi eğilimli yoksa ölümüne mücadele etmeye mi eğilimli olmasının bir anlamı yoktur. Acı çekme yeteneği ve hayatta kalma güdüsü olmayan olmayan makine için operasyon sırasında kendisinin zarar görüp görmeyeceğinin, başarılı olup olmayacağını da önemi yoktur. Bu mekanik kayıtsızlık durumu, bir tarafın diğerini koz kullanma, misilleme yapma yoluyla ateşkes zorlama veya merhamet etme, teslim olma eylemleriyle çatışmayı geldiği aşamada sonlandırma gibi insani bir uzlaşmaya varma yollarını devre dışı bırakmaktadır.

Baudrillard'ın, Capolla'nın Vitenam Savaşında geçen Apocalypse Now (Kıyamet) adlı filmi analiz ettiği metinlerde, ABD için savaşın anlamının ilk önce savaş teknolojilerini denemek olduğu yorumunda bulunmuştur. Söz konusu film Vietnam Savaşı sırasında ormanlara napalm bombası yağdıran jet uçaklarını, köyleri füze ve ağır makineli silahlarla tarayan helikopter filolarını göstermektedir. Bu gösterimin gerçekçi yapılması nedeniyle Baudrillard, film ile gerçek savaş arasında kayda değer bir fark olmadığını belirtmekte, her iki olayın da mantıktan uzak ve muazzam bütçelere dayanan görsel efekt şölenleri olduğunu ifade etmektedir (Baudrillard, 2008:89-92). Literatürde savaşın, savaş simülasyonu olarak tahlil edildiği bilinen Bağdat'ın ABD uçakları tarafından bombalanması olayındaki yaklaşımdan farklı olarak Baudrillard, Vietnam Savaşı'nın bir simülasyon değil görsel efekt olduğunu vurgulamakta, hatta Vietanam Savaşı diye bir

savaşın olmadığını iddia etmektedir. Bu yaklaşıma dayanak olan şey, bombardıman uçaklarının ve diğer bin bir türlü hava aracının kimi vurduğunu bilmeksizin, anonim bir şekilde tropikal ormanlara bomba yağdırmasının tam olarak savaş denilebilecek bir ilişkiye dayanmıyor oluşudur. Patlamalardan yükselen alev yığını ve duman kütlelerinin ABD medyasında propaganda amaçlı gösterimi, Kıyamet filmindeki patlama görüntülerinden farklı değildir; her ikisi de özünde patlama görüntüsü olsun diye yapılmış görsellerdir ve her ikisi de görsel efekt için yok yere yakılan muazzam bütçelerdir (2008: 91). Anlaşılacağı üzere, olay yerindeki mekanik iktidarın ötekine karşı kayıtsız şiddet eylemi, şiddetin görsel efekt olarak ortaya çıktığı anlamdan yoksun bir yıkım meydana getirirken, bu görsel efektin medyada çeşitli kurgular ile mesaj haline getirilerek sunumu bir savaş simülasyonu tasarlamaktadır.

Terör ve Dekapitasyon

11 Eylül olayı, ikiz kulelerden birisine yatay eksenden bir yolcu uçağının çarpması olayıdır. Önceki başlıklarda açıkladığımız dikey eksenli ilişkiye kıyasla bu yatay çarpışma bir takım farklı özelliklere sahiptir. Dikey-yatay kıyaslaması yapmaksızın Baudrillard, yatay eksenden çarpmanın barındırdığı anlamları deşifre etmeye çalışmıştır (Baudrillard, 2017:80). Bu ilişkide dikey olan çarpma değil yapıdır; ikiz kuleler dikey gökdelenlerdir. Dikey yapı ve bunun bir örneği olarak gökdelenler fallik metaforlar olarak mevcut iktidarın statik göstergeleri anlamına gelebilmektedirler ki devlet, statü, statik kelimelerinin İngilizce karşılıkları olarak “state”, “status”, “static” etimolojik yakınlığa sahip gibi durmaktadırlar. ABD'nin hava saldırılarına bir cevap ve taklit olarak 11 Eylül saldırısı, iktidarın muhatabı ezdiği bir güç gösterisi değil iktidara yönelik kendini feda eden bir saldırı girişimi olarak değerlendirilebilmektedir. Bombardıman uçağının geçip gitmesinden farklı olarak, 11 Eylül uçağı teröristçe bir kendini feda edicilikle çarpmaktadır. Saldırının hedefi iktidar konumunda olduğu için zaten yerde değildir, iktidara yukarıdan aşağıya saldırı yapan dikey eksenden saldırmanın imkânı yoktur.

Baudrillard, terörist eylem ile küresel hegemonya arasında yakın ilişkiye değinmiş olsa da 11 Eylül bağlamında bu ilişkiyi es geçmiştir. Ancak terör eylemi ile hegemonya arasındaki benzerliği açıklayan metinlerin rehberliğinde 11 Eylül saldırısı ile ABD'nin havadan bombalayan drone operasyonları, bu yakınlığın somutlaşan örnekleri olarak incelenebilir. Havadan şehirleri bombalayan uçak tipi ile intihar saldırısı gerçekleştiren uçak tipi benzer şekilde muhatap yoksunudur ve benzer şekilde yarattıkları şiddet anonimdir; hedefsiz bir yıkıma yol açmaktadır. Bu karşılaştırmaya benzer olarak Baudrillard, terör olgusunu karşı-terör kavramı ile açıklamakta, iktidara karşı koyabilecek imkana sahip olmayan ve iktidarla karşı karşıya gelemeyen muhatabın, iktidara çarparak infilak etmesini incelemektedir. Diğer yandan, intihar saldırısı yapabilecek kadar kendinden geçmiş bir tarafa karşı emperyalist güç ancak onun öldürücü şiddetini, ölmesi söz konusu olmayan insansız hava aracı gibi makineler ile bu şiddetin erişemeyeceği hava operasyonları ile cevaplamaktadır. Hangisinin hangisine yol açtığı net olmamakla birlikte, muhatapsız savaş durumu iki olgunun ortak zeminidir ve bu savaş kendisini militan terörü-devlet terörü şeklinde gösterdiği için tam olarak savaş denmesi bile mümkün olmayan bir tür facia üretmektedir. Tarafların total imhasının mümkün olmadığı bu ilişkide karşı tarafı yıldırma niyetiyle ancak daha büyük facia yaratan

eylemin baskın hale geleceği zannedilmektedir. Şiddetin artarak birikmesinin ve bu birikimin ilan edilmesinin, propaganda unsuru olarak kullanılması, toplumda korku ve panik olarak yayılan dekapitasyon şiddetine işaret etmektedir. Han'ın Şiddetin Topolojisi adlı eserinde dekapitasyon, kendisini şiddet yoluyla ortaya koyan iktidar biçimini ifade etmektedir. Kelime anlamı olarak sermaye birikimine gönderme yapan bu kavram, şiddet göstergelerinin biriktirilmesi yoluyla güç kazanma zihniyetini tanımlamaktadır (2021:21-25). Öldürdükleri kişi sayısı kadar temsili ögeyi mızraklarında taşıyan yerliler, kurbanlarının kafataslarını tapınaklarda sergileyen Aztekler, Han'ın verdiği örnekler arasındadır. Şiddet yığınının teşhiri, bu şiddete sahip olan kişinin kendisini güvende hissetmesine; düşmanı korkutmaya ve mevcut düşmanların bertaraf edildiği inancına yaramaktadır. Han, bu tip bir iktidarın arkaik toplumlarda görüldüğüne ve tarihsel olarak geçmişte kaldığına yönelik düşünceler ortaya koymuştur. Benzer bir doğrultuda Foucault, Hapishanenin Doğuşu adlı eserinde kral katili bir kimsenin işkenceli infaz törenini anlatarak söze başlamaktadır (2019:33). Monarşi döneminin ceza sistemi, tebaayı korkutacak ibretlik infaz törenleri ile halka açık yapılmaktadır. Monarşinin yerini burjuvazi iktidarına bırakmasıyla birlikte infaz hukuku aleni gösterilerden kapalı alan işlahlarına dönüşmüştür (2019:336). Monark iktidarın infaz etme yaklaşımı göstermektedir ki dekapitasyon, şiddet göstergelerini sadece biriktirmekle kalmayıp, olabildiğince yaymaya çalışmaktadır. İktidar, ibretlik bir dehşet olarak, şiddet uyguladığı kimseyi islah etmeye çalışmak yerine, onu imha ederek başkalarına korku salmaktadır. Foucault kapitalizm ile eş zamanlı gelişen disiplin toplumunda bu tip bir şiddetin rafa kaldırıldığını düşünmektedir, Han ise kitle iletişim araçlarının geliştiği geç kapitalizm döneminde disiplin edici zorlamaların bile geçmişte kaldığını, artık psikopolitik bir çağın başladığını düşünmektedir. Neoliberal dönemin psikopolitik bir dönem olduğu iddia edildiğinde küresel emperyalizmin suretlerinden dekapitatif şiddet göz ardı edilmiş olur. Baudrillard, şiddetin varlığını kabul etse de bunun mevcut bir iktidarın göstergesi olmadığını düşünmektedir. Bu düşüncesi mekanik iktidar bağlamında değerlendirmek anlamlı olacaktır. Dekapitasyon, ölüm korkusu duyan kralın gösterdiği reaksiyondur. Baudrillard "Eskiden krallar ölmek zorundaydılar (tanrılar da). Zaten onları güçlü kılan şey de buydu." İfadesiyle bugünkü kral taklitlerinin ölme numarasına yatmasından söz etmektedir (2008:39). İktidarın, histerezis bir otomatikleşme sonucu yerini iktidar simülasyonuna bıraktığı süreçte, ortada ölüm korkusu duyacak bir kral kalmamıştır. Üstelik bu iktidar simülasyonu, kendi gerçekliğini inandırıcı bir şekilde onaylatmak adına başarısız sözde suikastların ve komploların hedefi olmakta, ölümlü olduğu imajı oluşturmaktadır (2008:45). Ancak bu yaklaşımdaki çelişki, monarşi ile demokratik sistemde iktidarın farklı kaynaklara yaslanmasıdır: hükümet için iktidar seçimden gelmekte ve sistem kitleye yaslanarak var olmaktadır. İşte bu sebeple terörist eylem kitleyi hedef almakta, korkuyu kitle üzerinde yaratmaya çalışmaktadır. Hükümet kitleyi hedef alan terör vasıtasıyla baskıcı bir güvenlik politikası kurmaktadır (2003:45-51). Bu olgunun çarpıcı bir örneği olarak 11 Eylül saldırısı, ABD hükümeti tarafından yakın bir zaman sonra başlatılacak emperyalist operasyonlara gerekçe yapılmıştır (Akner, 2014:13-17). Medyanın terör haberlerini, gelecekte gerçekleştirilecek operasyonlara propaganda olarak kullanması, dekapitatif bir ivmelenmedir; askeri bombalama operasyonları sanki terörist bombalama eylemlerine misilleme yapmaktadır. Ayrıca uçan panoptikonların eylem ve sonuçları olarak dekapitatif işlev, klasik panoptikonun disiplin edici işlevinden farklıdır: Uçan panoptikonlar, yeryüzünde meydana gelmiş olan şiddeti kitle iletişim araçlarında dekapitasyon olarak ilan ederken, iktidar tebaası için güvenlik duygusu ile

otoriteye güven, öteki için terör üretmektedir. Kuş bakışı çekim kimi zaman yıkım sonrası harabeye dönmüş şehirleri kaydederken kimi zaman da parçası oldukları silahlı hava aracının ateş etme anını kayda almakta, saldırı ve bakış örtüşmektedir.

Uçan Panoptikonların Kaydettiği Görüntülerin Değerlendirilmesi

Özdeşleşme Açısı

Bakışın konumu aynı zamanda bakan özneyi konumlandırır. Bu nedenle bakış açısı bir özdeşleşme açısıdır. Foucault, Kelimeler ve Şeyler adlı eserinde, Valasquez'in Las Meninas adlı resmini bakışın konumu, özdeşleşme gibi temalar üzerinden incelemiştir (2017:27-30).

Foucault'nun Las Meninas eseri üzerinden bakış ve özdeşleşme konusunda yaptığı analizler, özne-bakış ilişkisine dair yapılan çeşitli tartışmalara zemin oluşturmakta; sinema, fotoğrafçılık ve diğer görsel sanatlarla dair eserlerin incelenmesinde yeni bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre bir görüntünün (fotoğraf, resim, sinema vs.) sunduğu perspektif, görüntüye bakan kişinin bakışıyla örtüşerek özdeşleşmeye neden olur. Görüntüye bakış iki boyutlu bir çerçeveyi karşıya alıp izlemek değildir, çerçevenin içinde temsil ettiği uzayın canlandırılmasıdır. Çerçevenin iki boyutlu varlığı es geçilerek görüntülerin temsil ettiği uzay canlandırıldığında resme bakan kişi, karşıdan değil resmin içinden bakmakta ve resim içinde konumlanmaktadır. Görüntünün perspektifi ile bakan kişinin canlı perspektifi arasındaki örtüşme, öznenin kompozisyondaki öznellik ile örtüşmesine neden olmaktadır.

Psikanalist düşünür Jacques Lacan'ın özne-bakış ilişkisini irrasyonel boyutuyla inceleyen yaklaşımı (Lacan, 2017:75-86), görüntülerin bakan özneye yarattığı duygusal/güdüsel özellikleriyle birlikte sorgulanmasına yönelik bir yaklaşıma temel oluşturmuştur. Psikanalitik yaklaşım gereği, bakma eylemi dürtü ve tatmin ekseninde incelenmiştir. Freud'un oluşturduğu psikanaliz teorisinde haz ve bastırmanın iktidar bağlamında tartışıldığı yaklaşım, bakışın irrasyonel boyutunun da iktidar bağlamında değerlendirilmesine rehberlik etmiştir. Bu nedenle, haz duyan bakış aynı zamanda iktidarın bakışı olarak değerlendirilmiştir. Lacan ve Foucault'nun farklı yaklaşımlardan ulaştıkları ortak tema olarak bakıştaki iktidar unsuru, Stuart Hall gibi sonraki düşünürlerin her iki yaklaşımı bütünleştirerek değerlendirmeler yapmasına olanak tanımıştır (Hall, 2017:73,307). Hall'ın metinlerinde bakılan şeyin zapt edilip, teşhir edilmesinin irdelenmesi bakış-iktidar ilişkisini somutlaştırmaktadır. Bu yaklaşım, değerlendirmede üçüncü boyutu açarak, bakılan şeyin aynı zamanda bakılmak için zapt edildiğini ortaya koymakta, zapt etme eylemindeki iktidar baskını ortaya koymaktadır. Hall, zapt etmenin örnekleri olarak emperyalistlerin diğer coğrafyalardaki kültürel ürünleri yağmalayıp müzelerde sergilemesi (2017:249) gibi nesnelere ilgili olaylar yanı sıra siyahi insanların hayvanat bahçelerinde, sirklerde teşhir edilmesi gibi insanlık suçu eylemlere değinmiştir (2017:340).

Teşhir etme ve dikizlemenin modern çağda mahremiyet yoksunu bir medya şovuna dönüştüğünü düşünen Hal Niedzviecki, Dikizleme Günlüğü adlı eserinde dikizleme kültürü kavramı ile insanların karşılıklı bakma-bakılma eylemleri ile birbirlerini nasıl nesneleştirdiklerini, kişilerin kendi komşuları dahil olmak üzere imkân buldukları

ölçüde herkesi gözetlemekten zevk aldığını anlatmaktadır (Niedzviecki,2019:9-20). Guy Debord, Gösteri Toplumu adlı eserinin Gösteri Olarak Meta başlığında nesneleşmeyi, metalaşma olarak çözümlenmektedir (Debord, 2021:47). Bakılmak için nesnenin teşhir edilmesinde ve insanın nesneleştirilmesinde ticari bir ilişki vardır; Niedzviecki'nin bahsettiği "komşuları dikizlemekten haz duyma" sorunsalı, komşuya benzeyen bir ailenin tv şovunda teşhir edildiği "Loud Ailesi" programında metalaşarak görünüm kazanmaktadır. Baudrillard'ın da Panoptiğin Sonu başlığı altında örnek olarak incelediği bu olayda (2008:50), Loud ailesi ev içi yaşamını kameralar orada yokmuş gibi davranarak teşhir etmektedirler. Baudrillard, izleyicinin bakılan mekândan içeriye bu kadar sızdığı ve izlenenin bundan habersizmiş gibi rol yaptığı kaynaşmada panoptik gerilimin çöktüğüne inanmaktadır. Yine de ilişkinin sadece izleyen-izlenen konumlarından ibaret olmayan ekonomi-politik boyutu dikkate alındığında iktidarın kaybolduğunu iddia etmekte aceleci olmamak gerekir. Üstelik kapitalist sistem, Herman-Chomsky'nin, Schiller'in ve eleştirel ekonomi-politik literatürdeki diğer düşünürlerin gösterdiği üzere medya kurumları ile hükümet arasında çeşitli düzeylerde konsensüsler yaratmaktadır (Yaylagül, 2010:143 vd.). Gözetlenen içeriğe kendini kaptıran Tv İzleyicisinden farklı olarak, şovu gözetleyen medya şirketi kendi ticari ve ideolojik çıkarlarının farkında hareket etmektedir. Niedzviecki, Loud ailesinin yaşamını şova dönüştüren aynı TV programını anlattığı metinlerde, aile üyelerinin programın formatı gereğince yapılmış çeşitli kurgulamalar nedeniyle belirli kalıplarda gösterildiğini, bunların toplumdaki egemen ideolojik görüşlerin stereotiplerini onaylamak amacıyla yapıldığını ve aile üyelerinin olmadıkları kimselermiş gibi gösterilmesinden şikayetçi olduğuna değinmektedir (2019: 131-134). Açıklanan nedenlerle, medyanın panoptik bir iktidar gücüne sahip olduğunu düşündürecek yaklaşımlar, ekonomi-politik iktidar yaklaşımları ile tutarlı görünmektedirler.

Medyanın genel hatlarıyla değerlendirilmesi bir yana, spesifik bir alan olarak savaş haberciliği, iktidar kavramının daha açık göstergeler ile ortaya çıktığı savaş olgusu üzerinde çalışmaktadır. Ekonomik ve politik çıkarların çok daha vurgulu ortaya çıktığı, siyasi yapıların birbiri ile iktidar mücadelesine giriştiği savaş olgusunda, iktidar kavramı gösterge ilişkilerinden ibaret olmayan, askeri operasyonlar gibi fiili güç çatışmaları ile somutlaşmaktadır. Savaş haberciliğinde hava araçlarının kaydettiği görüntülerin özellikleri yukarıda anılan konular kapsamında değerlendirildiğine, hava aracının olay yerindeki etkisi ve kaydedilen görüntülerin medyadaki sunumu iki ayrı ilişki biçimi olarak değerlendirilebilir. Hava aracının olay yerindeki etkisi, havadan vurmanın psikolojisi adlı başlıkta tartışıldığı üzere panoptik bir etkiye sahiptir. Panoptik etkileşim, izleyici-medya metni ilişkisi haricinde, olay yerindeki makine ile makinenin müdahalesine maruz kalanlar arasında olduğu için Baudrillard'ın panoptikonun ölümü tartışmasını bu kategoride değerlendirmek yersizdir. Ancak makinenin çektiği görüntülerin savaş haberciliğinde kullanılması ve izleyicide yarattığı etkiler farklı yaklaşımlardan tartışılabilir. Savaşın günümüzde büyük ölçüde emperyalist devletlerin az gelişmiş devletlere saldırdığı bir karşıtlıkta gerçekleşiyor olması ve küresel çapta yayın yapan medyanın emperyalist devletler bünyesinde kurulmuş olması dikkate alındığında, savaş haberciliğinin taraflı yapısı görmezden gelinemez (Boyd-Barrett ve Mirrlees, 2020:63). Bu nedenle, savaş haberciliğinde batı merkezli medya tarafından servis edilen görüntülerde, bu görüntülerin batı kamuoyu için ne ifade ettiği dikkate alınmalıdır. Çünkü medyanın sunduğu perspektif emperyalizmin açısidir ve izleyiciyi emperyalist

bakış ile özdeşleştirmektedir. Bunun somut örneği, bir yeri veya kişileri bombalayan jet uçağının kaydettiği görüntülerdir. Panoptik bakış kavramı, özdeşleşme kavramı ile birlikte düşünüldüğünde, savaş haberciliğinde hava aracından çekilmiş panoptik görüntünün barındırdığı kompozisyon izleyiciyi bu görüntünün üretilmesinde rol oynamış politik ve askeri iktidar ile özdeşleşmeye itmektedir. Medyanın politik iktidar lehine olan ekonomi-politik konumu kabul edildiğinde, görüntü kompozisyonunun yarattığı açısız özdeşleşmeye ek olarak olaylar egemen ideolojinin bakış açısından anlamlandırılmaktadır. “Başarılı bir hava operasyonu” başlığıyla sunulan haber metni söylemsel düzeyde izleyiciyi başarılı operasyonu yapan politik/askeri iktidarın tarafında konumlandırmakta, politik/iktidarın ülke güvenliği adına milletin çıkarlarını temsilen harekete geçtiği mesajlarıyla dolaylı olarak iktidarın kamuoyunu oluşturan izleyiciyi temsil ettiği ya da onun lehine hareket ettiği yargısı iletilmektedir. Diğer yandan, her savaşın batı emperyalizmi kategorisinde olmadığı dikkate alındığında bakışın konumu, ilgili olaya göre spesifik şekilde değerlendirilmelidir⁴.

Şeffaflık ve Opaklık

Savaş haberciliğinde kullanılan görüntüler kimi zaman anlaşılması zor formlarda olmaktadır. Yaygın rastlanan örnekler olarak gece görüşü modunda çekilmiş görüntüler, ısı kamerası modunda çekilmiş görüntüler, siyah beyaz düşük çözünürlüklü görüntüler, kızılötesi çekimlerin dönüştürüldüğü görüntüler sıralanabilir. Sayılan örneklerin ortak özelliği olarak tanımlanabilecek görüntü bozukluğu opaklık başlığı altında incelenebilir. Bu örnekler, genellikle hava araçlarının çekim modlarından kaynaklı filtreli görüntülerdir. Görüntünün, sinemasal çekime zıt bir tarzda olması, yani profesyonel bir kompozisyondan uzak olması, gerçekçiliğini azaltmak yerine arttırmaktadır. Hızal'ın Amatör Kamera Gerçekliği adlı eserinde açıkladığı üzere, amatör kameralar prodüksiyon harici bir çekim izlenimi uyandırdığı için görüntülerde gösterilen olayların izleyici tarafından gerçekçi bulunmasına imkân vermektedir (Hızal, 2012:78-83). Bir kamera kaydı sinemasal profesyonellikten uzaklaştığı ölçüde, temsil edilen görüntülerin film setinden çıkma kurgusal görüntüler yerine gerçek olay mahallinde bulunan kişiler tarafından kayda alınmış görüntüler olduğu imajı artmaktadır. Amatör çekime bu özelliğini veren faktörler arasında, görüntü kalitesinin düşük olması, kötü, sallantılı çekim, kamera odağının doğru yöne bakmaması gibi hatalar önemli rol oynamaktadır. Sıralanan bu hata tipleri, hava araçlarının çektiği görüntülerdeki opaklık ile oldukça benzerlik göstermektedir. Buna ek olarak, hava araçlarında çoğu zaman tek renk olan görüntü kayıtları, kızıl ötesi moddan dönüştürülmüş figüratif görseller, izleyicinin görüntü hakkında emin olarak bir değerlendirmede bulunamayacağı kadar opaklardır. Bir haber kanalında yayınlanan haberde, bilgisayar oyununa ait termal kamera görüntüleri, gerçek görüntüler olduğu iddiası ile sunulmuştur⁵.

Görüntülerin opaklığı, ayrıca askeri araçlara ait kameralardan çekildiği izlenimini taşıdığından, resmi ve askeri operasyonlara ait ciddi görüntüler olma mesajını da

4 Daha güncel bir olay olarak Rusya-Ukrayna savaşında küresel medya kuruluşlarının aidiyeti ile işgale kalkışan devletin Rusya olması farklı bir denklem oluşturmaktadır.

5 Olaya ait bilgilere www.teyit.link.com sitesinden ulaşılabilir. İlgili bilginin yer aldığı link aşağıdadır: <https://teyit.link/mo4ZyBm>

taşımaktadır. Açıklanan özellikler hava araçları tarafından çekilmiş görüntülerin savaş haberciliğindeki inandırıcılığını arttırmaktadırlar. Hava araçları tarafından çekilmiş görüntülerin şeffaflığı, bu görüntülerin imgesel özellikleri hakkında değil, medyadaki dolaşımı hakkındadır. Şeffaflık, haberi oluşturan unsurların, medya ağındaki viral dolaşımında; yıkım görüntülerinin sansürsüz sunumundadır. Baudrillard, Simülakrlar ve Simülasyon adlı eserinde, kitabın açılışını simülasyon konusunda verilebilecek en güzel örneklerden biri olduğunu belirterek (2008:1), bir imparatorluğun sınırlarını gerçek ölçekte temsil eden masalsi bir haritayı anlatarak yapmaktadır. Söz konusu harita, zaman geçtikçe parçalanmış imparatorluk gibi tahrif olmakta, büyük imparatorluğun yıkılışını minyatür boyutlarda temsil etmektedir. Ancak parçalanıp eskidikçe daha anlaşılabilir hale gelmekte, çöpe dönüşmektedir. Harap olan bir imparatorluğun deforme olmuş simülasyon haritası, bu özellikleri ile çalışmamızda incelenen harap şehirlerin deforme görüntüler ile gösterildiği gerçek ölçekli dorne görüntülerine oldukça benzemektedir.

Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı* adlı eserinde, şeffaflığı medyadaki artan enformasyon hızı olarak yorumlamıştır (2021:54). Artan hızla birlikte, habercilikte bir anınlık söz konusudur, haberler üzerinde çok fazla düşünülmesini sağlayacak bir zaman boşluğu bulunmamakta, içerikler doğrulamadan üretilip dolaşıma sokulmaktadır. Bu nedenle, izleyici için hakkında düşünebileceği bir terör ya da savaş olgusu mevcudiyet kazanmamakta, izleyici her gün yeni bir şiddet haberi ile karşılaşmaktadır. İzleyici, haber vasıtasıyla gerçeklik olarak sunulan atmosferin içine alınmakta, olgu ile arasına mesafe koyabileceği bir boşluk bulamamaktadır. Küresel haber yayıncılarının elde ettiği görüntüler, jet hızında küresel ölçekte yayılmakta, içeriklerin doğruluk değerinin tartışılması ise haber servisini sürünerek takip etmektedir. Jet hızında yayılan görüntülerin gerçek jet uçaklarından ve diğer hava araçlarından elde ediliyor oluşu, sahada zahmet harcıyarak haber oluşturan bir muhabire kıyasla çok daha hızlı bir şekilde haber üretimine neden olmaktadır.

Mesafe kaybının diğer bir yönü ise görüntünün sunduğu mesafesizliktir. Kuş bakışı görüntüler yeryüzünü uzak mesafelerden kayda alıyor olsa da dik açı ile yapılan çoğu çekimde ufuk çizgisi kadraja girmemekte ve iki boyutlu yüzey görüntüsü mesafe algısını şeffaflaştırmaktadır. Görüntünün dokusundaki opaklık ile birlikte, iki boyutlu yüzeyin yol açtığı mesafe duygusunun belirsizliği, söz konusu görsellerin soyutlaşmasına yol açmaktadır. Harabeye dönmüş şehirlerin dik açı ile çekilmiş görüntüleri, şehirden daha fazla mozaik taş döşemelere benzemektedir.

Şeffaflık kavramı, olaylar bağlamında değerlendirildiğinde, hava araçlarının bombalanan kişi veya yerleri şiddete maruz kaldığı ölçüde göstermesi, şiddetin kendisine karşı duyarsızlaşmaya neden olmaktadır. Han'ın *Şeffaflık Toplumu* adlı eserinde açıkladığı üzere, içerikte kendisine ait örtük bir boşluk bırakmayan şey, gözlemcinin özümseyebileceği bir bilgi taşımamakta, bu nedenle gözlemci için yüzeysel kalmaktadır (Han, 2021:31-36). Savaş haberciliğinde, savaşın yol açtığı yıkımın müstehcen bir utanmaya imkan verecek eksiltilmiş görüntüler ile sunulmak yerine, olabildiğince kapsamlı ve olabildiğince olay anını gösteren aleni bir üslupla sunulması, yıkım görüntülerini gündelik monotonluklar haline getirmektedir. Görüntüler, opak yapıda olsa da "vurulma anı" gibi temsil edilen olaylar gizlenmeden gösterilmektedir.

Savaşta kullanılan hava araçlarının mekanik gözü, yapısı gereği görüntüyü çarpıklaştıran

opaklık faktörlerine neden olmakta, opak imgeler ise şeffaf medya ve zihinlerden opak haliyle geçip gitmektedirler.

Örnek Fotoğraf ve Haber Metinlerinin İncelenmesi

Örnek fotoğraf ve haber metinlerinin kategorizasyonu ve özelliklerini tespit etmek amacıyla, araştırma başlıklarında açıklanmış teorik yaklaşımlar çerçevesinde kodlar oluşturulmuştur. Kod analizinin amacı birinci adımda, örneklerin açıklanan teorik yaklaşımlarda ortaya konulan özellikleri taşıyıp taşımadığını anlamak, ilgili kavramlar çerçevesinde incelenmeye uygun örnekler olup olmadığını tespit etmek ve teoriye dayanan kodların olgu üzerinde gerçekten var olup olmadığını tartışmaktır. İkinci adımda kodlar üzerinden analiz edilmiş örneklerde tespit edilen sözel ve görsel söylemlerin özelliklerini, fark ve benzerliklerini, kategori edilmeye müsait olup olmadıklarını tespit etmek, bütüncül bir yaklaşım oluşturmaya çalışmaktır. Çok modlu söylem analizi yöntemi gereğince, görsel öğeler ait oldukları haber metinleri bağlamında değerlendirilmektedir.

1. Görsel öğelerin analizindeki kodların oluşturulması

Görsel öğeler için oluşturulan “soyutlaştırıcı öğeler” başlıklı şablon, Baudrillard’ın simülasyon kuramı çerçevesinde ilgili görsellerin içeriğinin teori çerçevesinde simülasyonlaşma olarak yorumlanabilecek özellikler taşıyıp taşımadığını anlamaya yöneliktir. Bu yaklaşıma uygun olarak görseli soyutlaştıran unsurlar kod olarak belirlenmiş olup, bu kodların neden soyutlaşmaya yol açtığı “şeffaflık ve opaklık” ve “havadan vurmanın psikolojisi” başlıklarında detaylıca tartışılmıştır. İlgili kodlar olarak; “kuşbakışı çekim, ufuk çizgisi, insan figürü, filtreli görüntü, yüksek kontrast” ölçütleri seçilmiştir. Kodun mevcut olduğu durumda “var” mevcut olmadığı durumda “yok” ibaresi tercih edilmiştir. Kodlardan ufuk çizgisi ve insan figürü ölçütlerinin “yok” ibaresi alması, diğerlerinin “var” ibaresi alması soyutlaşma unsurunun mevcut olduğu anlamına gelmektedir.

Bu kodlar arasında kuşbakışı çekim kodu panoptikon kavramı çerçevesinde iktidarla özdeşleşme konusunda incelenmiş olsa da ilgili başlıkta tartışıldığı üzere iktidarın bakış açısı yerde olanı minyatürleştiren bir bakış açısı olarak soyutlaştırıcıdır. Panoptik özellikler de taşıyan bu kodların “soyutlaştırıcı öğeler” başlıklı tabloda simülasyonlaşmaya neden olan etkileri ön plana alınmıştır.

Görsel öğeler için oluşturulan “hedefleştirici öğeler” başlıklı şablon, “havadan vurmanın psikolojisi” ve “özdeşleşme açısı” başlıklarında incelenmiş olan iktidarın panoptik bakış açısının özelliklerini ve izleyicinin iktidarla özdeşleşmesine yol açabilecek kodların görüntü üzerinde tespit edilmesine yöneliktir. İlgili başlıklarda tartışıldığı üzere, uçan panoptikonların ürettiği kompozisyonlar, içerikteki öğeleri hedef konumuna yerleştiren bir görüntüsel söylem barındırmaktadır. Bu söylemin unsurları olarak, görüntüde hava aracının ateş etme imkanına bağlı olarak odak noktasına yerleştirilmiş “aim” olarak adlandırılan dijital nişangahın varlığı en temel hedefleştirici öğelerden birisidir. Kimi görüntülerde odak noktasında patlama veya duman imgelerinin yer alması kompozisyonu aim işaretinin yaptığına benzer olarak hedefleştirmekte, görüntüyü kaydeden hava

aracının ateş ettiği izlenimini vermektedir. Ateş etme yeteneği olan uçan panoptikonlar tarafından çekilmiş görüntülerin sıklıkla kızılötesi filtrelili modda çekilmiş, siyah-beyaz görüntüler olarak medyada yer alması, bu tür görüntü özelliklerinin izleyici açısından hatırlanabilir hale gelmesine imkân vermektedir. Açıklanan nedenle, siyah-beyaz, filtrelili ve kuş bakışı çekilmiş görüntülerin, hava aracından çekildiği bilgisini örtük olarak taşıdığı kabulüyle, izleyiciyi hava aracının bakışıyla konumlandığı ileri sürülebilir. Görüntünün yer aldığı metnin askeri operasyon bilgisini iletmesi ve görüntüyü bu metin içinde sunması, görüntüdeki temanın bir hedef olduğunu vurgulayan bir söylem ortaya çıkartmaktadır. Açıklanan maddeler görüntü kompozisyonunu askeri/politik iktidarın bakış açısından sunan hedefleştirici öğelerdir. Sayılan unsurların tespiti için oluşturulan kodlar sırasıyla: “aim, patlama anı, filtre çağrışımı, operasyona atıf” başlıklarıyla seçilmiştir. Kodların mevcudiyeti “var” ibaresiyle, mevcut olmaması “yok” ibaresiyle belirtilmiş olup, kodların tamamı için “var” ibaresi hedefleştirme olgusunun mevcut oluğu anlamını taşımaktadır.

2. Haber metni analizindeki kriterlerin oluşturulması

Haber hakkındaki görsellerin değerlendirilmesi ve ürettiği anlamlar, bu görsellerin dahil olduğu haber metniyle doğrudan bağlantılı olduğu için, tutarlı bir analiz için haber metni analiz edilmelidir. İlgili görsellerin dahil olduğu haber metinlerinde iki söylem tipi ön plana çıkmaktadır. Bunlar; hava saldırısı neticesinde sivillerin zarar gördüğü olaya dair söylemler ve hedefteki öğelerin imha edildiği bilgisini ileten söylemlerdir. Tespit edilen iki söylem tipi haberin aktarılış biçimiyle ilgili olup, haberde yer alan operasyonu gerçekleştiren politik/askeri iktidarın olaya yönelik söylemi başka bir katmanı oluşturmaktadır.

Örnek olarak, sivillerin öldüğü bir operasyon hakkında haber metninde politik/askeri iktidarın bunu reddettiği bilgisine yer verilmesi haberin söylemini sivillerin zarar gördüğü bir olay temasına dahil ederken haber metninde aktarılan iktidarın söylemi ise “hedeflerin amaca uygun vurulduğu” yargısını iletir. Söylemlerin karmaşık ilişkisini çözümlenmek ve politik/askeri iktidar lehine işleyen kodların haber metni seviyesinde nasıl çalıştığını anlamak için metnin konu edindiği tema ile metnin olayı aktarış biçimindeki sözel yaklaşım analizimizde birbirinden ayırt edilmiştir. Bu bölümdeki analiz belirli bir nicel ögenin tespiti yerine eleştirel analize dayalı çıkarımlara dayandığı için kod yerine kriter ölçütü tercih edilmiştir.

Söz konusu analiz, 2-) Haber metninde kurulan söylemin, görsel öğelerde tespit edilmiş soyutlaştırıcı ve hedefleştirici kodlarla ile tutarlılığını incelemek, 3-), askeri/politik iktidarın haber metni üzerinden aktarılan temsilini tespit etmektir. Sayılan unsurların analizi bütüncül olarak, simülasyonlaştırma ve iktidarın bakış açısıyla özdeşleştirme problemlerini anlamaya yönelik olup, bu yaklaşım görsel öğelerin analizindeki yaklaşımla ortak temele dayanmaktadır. “Mağdur odaklı” tema içeren haberler şu kriterler yönünden eleştirel yaklaşımla aşağıdaki gibi analiz edilmiştir:

Olaydan sağ kurtulan sivillerin ifadesine yer verilmiş mi? Zarar gören ülke temsilcilerinin ifadesine yer verilmiş mi? Zarara yol açan politik/askeri özne görmezden gelinmiş mi? Zarara yol açan politik/askeri öznenin temsilcilerinin ifadelerine yer verilmiş mi?

Zarara yol açan politik/askeri öznenin olay hakkındaki tutumu nasıl? Haber söyleminin bu tutumu aktarış biçimi nasıl? Sayılan kriterler haber metninde saldırıya uğradığı belirtilen kişilerin ve yerlerin söylem düzeyinde hedefleştirilmesini ve soyutlaştırılmasını anlamaya yöneliktir. Hedefleştirme olgusu iktidarın panoptik bakış açısı ile özdeşleşme bağlamında, soyutlaştırma ise haber metnindeki olayın insani dramı aktaramayan, belirsiz ve yabancı bir gerçekliğe aitmişçesine görüldüğü simülasyonlaşma bağlamında değerlendirilmiştir.

3. Örnek görsellerin ve haber metinlerinin analizi

Örnek fotoğraflar, habercilik alanında küresel ölçekte yayın yapan CNN, BBC ve NBC medya şirketlerinin uzantısı olan internet sitelerinden alınmıştır. Kapsam olarak küresel çaptaki ana akım haber medyasından örnek seçilmiş olmasının nedeni, bu yayın kuruluşlarındaki haberlerin dünya çapında pek çok haber kuruluşuna kaynak olma kapasitesi taşımasıdır.

Görsel No:1

Tablo 1. Soyutlaştırıcı Öğeler

Kuş bakışı açısı	Ufuk çizgisi	İnsan figürü	Filtreli görüntü	Yüksek kontrast
Var	Yok	Yok	Var	Var

Tablo 2. Hedefleştirici Öğeler

Aim	Patlama anı	Filtre çağrışımı	Operasyona atıf
Var	Yok	Var	Var

Kaynak: Görsel No:1

1 Numaralı görsel, www.bbc.com haber sitesinden alınmıştır⁶. Haber başlığında “Halep bombardımanı uydu fotoğraflarıyla görüntüledi” ibaresi yer almaktadır. Fotoğraf uydu vasıtasıyla çekilmiştir. Görüntünün sahip olduğu kompozisyon, tek renk tonunu içeren, soluk renkli, kuş bakışı dik açıdan bakılan, kontrastlı özelliklere sahiptir. Fotoğrafta insan figürü bulunmamaktadır. Haber metni edilgin cümleler içermekte olup, haber metnindeki “Raporda yer alan fotoğraflara göre, son 2 hafta içinde kentteki 110 nokta, hava saldırılarında hedef alındı.” ibaresi operasyonu gerçekleştiren siyasi/politik özneyi mistifiye etmektedir. Ayrıca metinde, saldırıya uğrayan (olaya tanık olan veya olaydan sağ kurtulan) mağdurların ifadesine yer verilmemiştir. Açıklanan unsurlar ve kodların mevcudiyeti ilgili görsel ve haber metninin soyutlaştırıcı yapıda olduğunu göstermektedir. Hedefleştirici öğeler görselde tespit edilmekle birlikte, haber metni hedeflerden değil mağdurlardan söz etmektedir. Görselin kullanımı, haber metni ile çelişki oluşturmakla birlikte, görselin yarattığı kompozisyon mağdurların da imge düzeyinde hedef gibi gösterildiğini ortaya koymaktadır.

Görsel No:2

Tablo 3. Soyutlaştırıcı Öğeler

Kuş bakışı açı	Ufuk çizgisi	İnsan figürü	Filtreli görüntü	Yüksek kontrast
Var	Yok	Yok	Var	Var

Tablo 4. Hedefleştirici Öğeler

Aim	Patlama anı	Filtre çağrışımı	Operasyona atf
Yok	Var	Yok	Var

Kaynak: Görsel No:2

⁶ İlgili haberin internet linki:
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37716731>

2 Numaralı görsel, www.cnnturk.com haber sitesinden alınmıştır⁷.Haber başlığında “Rusya’nın saldırısı altındaki Mariupol havadan görüntülendi” ibaresi yer almaktadır. Fotoğraf uydu vasıtasıyla çekilmiştir. Görüntünün sahip olduğu kompozisyon, tek renk tonunu içeren, soluk renkli, kuş bakışı dik açıdan bakılan, yanan bölgelerden çıkan duman nedeniyle bulanıklaşmış bölgeler barındıran özelliklere sahiptir. Fotoğrafta insan figürü bulunmamaktadır.

Haber metninden alıntılanan bir kesit olarak “Ukrayna Başbakan Yardımcısı İrina Vereşuk yaptığı açıklamada, Mariupol’e gönderilen temel gıda maddelerini taşıyan konvoyun Rus askerleri tarafından alıkonduğunu duyurmuştu.” şeklindeki ifade söylemsel düzeyde mağdur ifadelerine, zarar gören ülke temsilcisinin olay ile ilgili açıklamasına ve saldırıyı gerçekleştiren politik/askeri öznenin kim olduğuna dair bilgileri iletmekte ve eylemi gerçekleştiren iktidarın aleyhine adil bir söylem üretmektedir. Ancak, mağduru ve insani dramı ön plana alan bu türden bir haber metninde kullanılan görsel, soyutlaştırıcı kodların tamamını barındırmaktadır. Hedefleştirici kodların yarı yarıya olması nedeniyle, hedefleştirme unsurunun mevcudiyeti daha belirsizdir.

Görsel No:3

Tablo 5. Soyutlaştırıcı Öğeler

Kuş bakışı açı	Ufuk çizgisi	İnsan figürü	Filtreli görüntü	Yüksek kontrast
Var	Yok	Yok	Var	Var

Tablo 6. Hedefleştirici Öğeler

Aim	Patlama anı	Filtre çağrışımı	Operasyona atf
Var	Var	Var	Var

Kaynak: Görsel No:3

⁷ İlgili Haber Linki:

<https://www.cnnturk.com/dunya/rusyanin-saldirisi-altindaki-mariupol-havadan-goruntulendi?page=3>

3 Numaralı görsel, www.nbcnews.com sitesinden alınmıştır⁸. Haber başlığında “U.S. military releases declassified videos of deadly Kabul drone strike” ibaresi yer almaktadır. Haber konusu, ABD’ye ait sihahların Afganistan’da sivil hedefleri vurmasına ait görüntülerin medya tarafından açığa çıkarılması ve bunun sonucunda ABD ordusunun bu görüntüleri resmi olarak yayınlaması hakkındadır. Video, ateş eden araç tarafından kayda alınmıştır. Görüntünün sahip olduğu kompozisyon, kuş bakışı çekim, siyah beyaz ve yüksek kontrastlı, uzamların belirsizleştiği, nişan alma ibaresi (aim) barındıran özelliklere sahiptir. Görselde insan figürler görülememektedir. Patlama, beyaz bir leke olarak belirmektedir. Haber metni ilgili olay hakkında sadece “Afganistan’da dronelar 10 sivilin hata sonucu öldürüldüğü” açıklamasını yapmaktadır. Başlıktan farklı olarak açıklamada, saldırıyı yapan politik/askeri öznenin kim olduğu belirtilmemekte “öldürüldü” gibi edilgen kipler kullanılmakta ve detaylara girilmemektedir. Söylemsel düzeyde iktidarı mistifiye eden haber metni, zarar gören kişilerin ifadelerine yer vermeyerek mağdurları da gizlemektedir. Görsel öge soyutlaştırıcı ve hedefleştirici kodların tamamını içeren, ideal bir örnektir ve haber metni ile birlikte değerlendirildiğinde metinsel söylem ile görsel söylem tutarlıdır.

Görsel No:4

Tablo 7. Soyutlaştırıcı Ögeler

Kuş bakışı aç	Ufuk çizgisi	İnsan figürü	Filtreli görüntü	Yüksek kontrast
Var	Yok	Var	Var	Var

Tablo 8. Hedefleştirici Ögeler

Aim	Patlama anı	Filtre çağrışımı	Operasyona atf
Var	Yok	Var	Yok

Kaynak: Görsel No:4

8 İlgili Haber Linki:

<https://www.nbcnews.com/nightly-news/video/u-s-military-releases-declassified-videos-of-deadly-kabul-dro-ne-strike-131244101689>

4 Numaralı görsel, www.bbc.com haber sitesinden alınmıştır⁹. Haber başlığında “Rusya’nın Ukrayna’yı işgali sonrası sosyal medyada savaşla ilgili paylaşılan gerçek dışı fotoğraf ve videolar” ibaresi yer almaktadır. Haber, Suriye savaşında çekilmiş ilgili görselin Rusya-Ukrayna savaşına ait bir görüntü olarak internette paylaşılması hakkındadır. “Görüntü termal kamera modunda çekim yapmış bir insansız hava aracına aittir. Görüntünün sahip olduğu kompozisyon, siyah beyaz ve yüksek kontrastlı, kuş bakışı eğik açı, ufuk çizgisi barındırmayan, nişan alma ibaresi (aim) barındıran özelliklere sahiptir. İnsan figürler, parlak beyaz siluet yığını olarak görünmektedir. İlgili görsel soyutlaştırıcı ve hedefleştirici kodları içermektedir. Görselin sahte olduğunun bilinmeksizin sosyal medyada paylaşıldığı bilgisi, filtreli görüntülerin simülasyonlaşarak birbirlerine benzeştiği ve birlerinin yerini almaya müsait oldukları sonucunu ortaya koymaktadır. Haber metninde yer alan başka bir ifade bilgisayar oyunlarından alınmış sanal görüntülerin de sahte haberler olarak paylaşıldığı bilgisini iletmektedir. Analiz edilen örneğin de dahil olduğu sahte paylaşımlar, askeri propaganda niyetiyle paylaşıldıkları için açıkça propagandası yapılan iktidar lehine söylemler kurgulamaktadırlar.

Sonuç

İncelenen örnek görsellerde soyutlaştırıcı kodların var olması, haber metninde yer alan söylemlerin mağdurları mistifiye eden yaklaşımı ile tutarlılık göstermektedir. Görseller barındırdıkları içeriği simülasyonlaştırarak olayın taşıdığı insani dramın algılanmasını güçleştirirken, haber metinleri ölen ve yaralanan kişilerden sadece sayısal veriler olarak bahsederek benzer bir etkide bulunmaktadır. Hedefleştirici kodlar, görselin odağa aldığı unsurları yok edilmesi gereken hedefler olarak konumlandırırken, haber metninde yer alan hedefleştirici söylemler, olayın eylemi gerçekleştiren politik/askeri öznenin bakış açısından sunulmasını sağlamaktadır. İncelenen örneklerde eylemi gerçekleştiren politik/askeri iktidarların olaya yönelik savunmacı veya duyarsız tutumları, iktidarın bakış açısıyla uyumlu haber söyleminin bu tutuma yakınlaştığını göstermektedir. Kod ve kriterler yönünden yöntem başlığındaki hipotezlerin örnekler ile tutarlı olduğu tespit edilmiştir.

Panoptik işleve sahip hava araçları gözetleme, görüntü kaydetme, askeri saldırı operasyonlarında kullanılma gibi çok işlevli yapısı nedeniyle çok boyutlu iktidar işlevlerine sahip olmaktadır. Bu gelişmiş teknoloji, emperyalist militarist politikalar doğrultusunda kullanıldığında, psikolojik savaş aracı olarak kullanılabilmekte, hedef alınan insanların göklerden gözetlenmesini ve gözetlendiklerinin mesajını iletmeye imkân vermektedir. Askeri saldırı operasyonlarında kullanıldığında karşı konulamaz ve nereden geleceği tahmin edilemez korkutucu bir şiddet uygulamaktadır. Yapısı itibariyle, terör olaylarını andıran bu şiddet, hedeflerini disiplinci toplumun iktidar tekniğine benzer olarak biçimlendiren bir şiddet tipi değil, orta çağ iktidarının gözdağı veren ve infaz eden dekapitatif şiddet tipine benzemektedir. Sivil hedeflerin vurulması ve bu tür eylemlerin ardından gelen sözde özür açıklamaları hedef alınan coğrafyalarda insanların tedirgin ve baskı altında hissetmesine neden olmaktadır. Şiddetin ortaya çıkardığı yıkım ve ölüm olayları, bu şiddeti uygulamış uçan panoptikonlar tarafından

9 İlgili haber internet linki:

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60623850>

kayda alınmaktadır. Görüntüler, uçan panoptikonların yapısı gereği, yukarıdan bakan, yıkıma uğramış şehirleri minyatürleştiren, olan biteni çeşitli filtreler ile opaklaştıran kompozisyonlarda üretilmektedirler. Ortaya çıkan bu kompozisyon tipi, savaşın ortaya çıkardığı yıkımı, savaşa uzak kalmış izleyici için görsel efektte dönüştürerek simülasyon haline getirmektedir. Uçan panoptikonların askeri operasyonlardaki ve görüntü kaydetmedeki verimli hızı, durmaksızın hedeflerin vurulup kayda alınmasına imkân vermekte, medyada savaş simülasyonunun devri daim yaparak gündelik bir monoton haline gelmesine yol açmaktadır. Görüntü opaklığının yol açtığı olgulara yabancılaşma, medyada savaş veya operasyonlara ait görüntülerin sürekli gösterilmesinin yol açtığı alışma ile birlikte şiddete karşı duyarsızlaşma sonucuna yol açmaktadır. Ancak, bu tür görüntülerin hükümetlerin lehine, başarılı askeri operasyonlar olarak medyada servis edilmesi gibi durumlarda, terör saldırıları ile korkutulmuş toplumlar için hükümete güven duyma, güçlü bir orduya sahip ülkenin vatandaşı olarak gururlanma gibi hegemonik ilişkileri pekiştiren hükümet propagandalarına dönüşebilmektedirler.

Diğer yandan, konuya eleştirel açıdan bakabilen bir yaklaşım için, minyatürleştirilmiş harabe şehirler aslında yıkımın ne kadar büyük ölçekte olduğu gösterebilmekte, opaklaşmış filtreli görüntülerin ardında varlığı unutulmuş insanların nasıl imha edildiğini düşündürebilmektedir. Hava araçlarından çekilmiş harabeye dönmüş şehirler, kuş bakışı dik açıdan çekildiği için yüzeyi iki boyutlu hale getiren, yüksek irtifadan çekildiği için ayrıntıların ve insanların kaybolduğu, şehirden çok mozaik bulmacayı andıran soyutlaşmış görüntüler olarak izleyicinin zarar gören insanlar ile empati kurmasını sağlayacak tanıdık bir öge barındırmamaktadır. Emperyalizmin bakış konumu olarak uçan panoptikonun optiği, emperyalist medyanın izleyicisini, yıkıma uğramış şehrin sokaklarında gezdirmek yerine olan bitene tepeden baktıran bir konuma yerleştirmektedir. Görüntüdeki şehirde insanların yaşamış olduğunu aklına getirebilen bir zihin için, yıkımın bu denli kapsamlı ve yukarıdan gösterilmesi sınırları belirlenemeyecek büyüklükte bir şiddeti temsil etmektedir.

Emperyalist politikalara maruz kalan coğrafyaların, batı medyası için öteki konumunda olması, savaş haberciliğinde bu coğrafyalarda meydana gelen insani kıyımların değersizleştirilerek sunulmasına zemin hazırlamaktadır. Ancak bu araştırma kapsamında örnek olarak verilmiş 3 numaralı görsel, Rusya ile Ukrayna arasında gerçekleşen savaşın yol açtığı yıkımı gösteren güncel bir örnek olmakla birlikte batının kendisini saldırı altında gördüğü farklı bir konuma aittir. Bu olgu, Avrupa Kıtası'na ait bir devlette; Ukrayna'da gerçekleşen yıkımın, makale kapsamında özellikler ile kayda alınmasının batı medyasında farklı bir psikoloji yaratma ihtimalini ortaya çıkartmaktadır. Önerilen bir araştırma alanı olarak, batı merkezli küresel haber medyasında Ukrayna'daki savaşa ait görüntülerin hava araçları ile görüntülenmesinde, batı için öteki konumunda olduğu yorumu yapılabilecek ülkelerdeki haberlere göre farklar içerip içermediği incelenebilir. Ukrayna Savaşı'nda hava araçlarının uçan panoptikon işlevlerde kullanıldığı örneklerde genellikle Rusya ordusuna ait güçlerin vurulması gibi olayların gösterilmesi, panoptik açıdan çekilmiş haber görüntülerinin uluslararası düzeyde askeri propaganda amacıyla kullanılmasının araştırılabilir bir olgu olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan yapmış olduğumuz çalışma seçili örneklerin analizine dayandığı için söz konusu olguların izleyici açısından nasıl algılandığını dışarıda bırakmaktadır. Çalışmamızda ortaya koyduğumuz özellikleri taşıyan haberlerin izleyici tarafından nasıl algılandığını

araştırmak, bu çalışmada ortaya konulan olguların sınılanması açısından faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Akiner, N. (2014). Uluslararası Medya Emperyalizmi. Hükümdar Yayınları, İstanbul
- Appignanesi, R (1995). Postmodernism for beginners. Totem Books Ltd, London
- Aral, B. (2007). “Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk”. Uluslararası İlişkiler, 4(14):55 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39256/462276>
- Bahar, F. (2013). “Küresel Güvenlik Tedbirleri: Gözetleme Olgusu Bağlamında Özel Güvenlik ve Mobese Kameraları”. Journal of Sociology: Sosyologca, 3(6:211-221)
- Baudrillard, J. (2008). Simülakrlar ve Simülasyon. (Çev.O.Adanır).Doğubatu Yayınları, Ankara
- Baudrillard, J. (2021). Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme. (Çev.I.Ergüden). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Baudrillard, J. (2002). Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm. (Çev. O.Adanır). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul
- Baudrillard, J. (2017). Can Çekişen Küresel Güç. (Çev.O.Adanır). Doğubatu Yayınları, Ankara
- Baudrillard, J. (2003). Sessiz Yığınların Gölgesinde. (Çev.O.Adanır). Doğubatu Yayınları, Ankara
- Baudrillard, J. (1998). Kusursuz Cinayet. (Çev.N.Sevil). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Baudrillard, j. (2018). Amerika. (Çev.Y.Avunç). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Boyd-Barret, O. ve Mirrlees, T. (2020). Media Imperialism Continuity and Change. The Rowman & Littlefield Publishing Group, London
- Chamayou, G. (2015). A Theory of Drone. (İngilizceye Çev. J. Lloyt), The New Press, New York
- Chomsk, N. ve Vltchek, A. (2013). On Western Terrorism: From Hiroshima to Drone Warfare, Plute Press, London.
- Çona, Ö. (2021). “Kitap İncelemesi: Drone Theory – Gregoire Chamayou”. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 10(1:285-288)
- Debord, G. (2021). Gösteri Toplumu. (Çev.A.Ekmekçi ve O.Taşkent). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Danışman, Z. S. (2021). “Uzay Hukuku Bakımından Silah(sızlanma) Sorunu” Asbider Sosyal Bilimler Dergisi, 8(22:167-182). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbider/issue/60039/867944>
- Foucault, M. (2019). Hapishanenin Doğuşu. (Çev. M.A.Kılıçbay). İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

- Foucault, M. (2018). Toplumunu Savunmak Gerekir. (Çev. Ş.Aktaş). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. (2017). Kelimeler ve Şeyler İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi. (Çev.M.A.Kılıçbay). İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- Foucault, M. (2015). Cinselliği Tarihi. (Çev. H.U.Tanrıöver). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. (2014). Özne ve İktidar. (Çev. I.Ergüden ve O.Akınhay). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Fromm, E (2012). Umut Devrimi İnsancillaşmış Bir Teknolojiye Doğru. (Çev.Ş.Yeğin). Payel Yayınevi, İstanbul
- Goldstein, F.L. vd. (1996). Psychological Operations Principles and Case Studies. Air Universty Press, Alabama
- Gölbaşı, Ş. (2011). “Mahpus Toplum: Panoptikon’dan Biyolojik Gözetime”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(2: 235-246)
- Hall, S. (2017) Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları. (Çev.İ.Dündar).Pinhan Yayıncılık, İstanbul
- Han, B.C. (2020). Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri. (Çev.H.Barışcan). Metis Yayınları, İstanbul
- Han, B.C. (2021). Şiddetin Topolojisi. (Çev.D.Zaptçioğlu). Metis Yayınları, İstanbul
- Han, B.C. (2021). Şeffaflık Toplumunu. (Çev.H. Barışcan). Metis Yayınları, İstanbul
- Hızal, S. (2012). Amatör Kamera Gerçekliği. Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul
- Hodge, B ve Kress, G. (1988). Social Semiotics.Cornell University Press, New York
- Horrocks, C. (2000). Baudrillard ve Milenyum. (Çev.K.H.Ökten). Everest Yayınları, İstanbul
- Huxley, A. (2013). Cesur Yeni Dünya. (Çev.Ü.Tosun). İthaki Yayınları, İstanbul
- Kress, G. ve Van Leeuwen, T. (2001) “Multimodal Discourse: The Modes And Media Of Contemporary”. Language In Society, (33) 115-118. <https://doi.org/10.1017/S0047404504221054>
- Lacan, J. (2017). Psikanalizin Dört Temel Kavramı Metis Yayınları, İstanbul
- Niedzviecki, H. (2019). Dikizleme Günlüğü. (Çev.G.Güdünç). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Orwell, G. (2019). 1984. (Çev.C.Üster). Can Yayınları, İstanbul.
- Overy, R. J. (2020). The Air War 1939-1945. Plunkett Lake Press, London.
- Özer, H.D. (2022). “Mobese İzleme ve Kayıtları: Gözetim Toplumunu Bağlamında Bir Değerlendirme”. Dokuz Eylül Dergisi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24(1:459-500)

- Podwig, P. (2017). "Did StarWars Help End the ColdWar? Soviet Response to the SDI Program". *Science & Global Security*. 25(1,3-27). DOI:10.1080/08929882.2017.1273665
- Polmar, N. (2006). *Aircraft Carriers A History Of Carrier Aviation And Its Influence On World Events*. Potomac Books Inc. Virginia
- Russell, B. (1983). *İktidar*. (Çev.E.Esençay). Deniz Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- Sallan Gül, S. ve Kahya Nizam, Ö. (2021) "Sosyal Bilimlerde İçerik Ve Söylem Analizi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (42) 181-198. <https://doi.org/10.30794/pausbed.803182>
- Stohlmann, A.P. (1999). *The Doolittle Raid In History And Memory*.Yüksek Lisans Tezi. University Of Nebraska History Faculty, Nebraska
- Şah, U. (2020). Şah, U. (2020). "Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar".*Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7) 210-231 . <https://doi.org/10.46250/kulturder.819362>
- Şahin, Y. (2017). "Michel Foucault'da Söylem Analizi". *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)* , 3 (6) , 119-135 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/skad/issue/33118/368590>
- Tzu, S. (2008). *Savaş Sanatı*. (Çev.A.Demir). Kastaş Yayınevi, İstanbul
- Van Dijk, T. (2009) *News As Discourse*. Routledge, New York
- Yaylagül, L. (2010). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları, Ankara
- Yılmaz, M. E. (2022), *Yeni Nesil Teknolojilerden İnsansız Hava Aracı ve Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara
- BBC İnternet Haber Sitesi. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37716731>), 17.05.2022
- BBC İnternet Haber Sitesi. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60623850>), 17.05.2022
- CNNTurk İnternet Haber Sitesi. (<https://www.cnnturk.com/dunya/rusyanin-saldirisi-altındaki-mariupol-havadan-goruntulendi?page=3>), 17.05.2022
- Euronews Türkçe İnternet Haber Sitesi. (<https://tr.euronews.com/2021/12/28/cin-uzayda-tehlikeli-yak-nlasma-sonras-elon-musk-bm-ye-sikayet-etti>). 17.05.2022
- Los Angeles Times İnternet Haber Sitesi. (<https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1985-11-13-ca-5433-story.html>), 17.05.2022
- NBC İnternet Haber Sitesi. (<https://www.nbcnews.com/nightly-news/video/u-s-military-releases-declassified-videos-of-deadly-kabul-drone-strike-131244101689>), 17.05.2022
- Teyit.link Haber Doğrulama Sitesi. (<https://teyit.link/mo4ZyBm>), 17.05.2022